

תוכן הענינים

- א. תוכן ענינים 1
- ב. דבר השלוחה 2
- ג. הרב גרשון שחור / אמירת קינות בעברית 4
- ד. הרב נריה גמליאל / תשעה באב - מאבלות לנחמה 8
- ה. הרב דניאל אלול / היסטוריה יהודית 12
- ו. ברק ציוני - מדריך / הקשר בין פרשות מטות מסעי דברים לבין המצרים 31
- ז. אבישי ורדי / שחיה בים או בבריכה בשבוע שחל בו ט' באב 34
- ח. אריאל שררה / תחנון ביום תשעה באב 38
- ט. יוסי לטין / אמירת "עננו" בתעניות 42
- י. יניב יעקב / נשיאת כפיים בתעניות 44
- יא. ישראל בן ססי / שבירת הכוס בחתונה 48
- יב. חיים פוגל / לימוד תורה בט' באב 54
- יג. רון חזי / אכילת בשר ושתיית יין בימי "בין המצרים" 60
- יד. שלומי בנעטיה / אשריכם ישראל 64
- טו. שמוליק לבנה / ימי בין המצרים 67
- טז. איתי וייקסלפיש / סיבות החורבן והדרך לגאולה 69
- יז. יצחק ביטון / תשעה באב שחל במוצאי שבת 72
- יח. אייל אלגביש / שירים נגינות וריקודים - לקט מקורות 75
- יט. אביעד זילברמן / תספורת וגילוח ב"בין המצרים" 80
- כ. אביחי דדון / מוזיקה ב"בין המצרים" 83
- כא. נדב כהן / הציפייה לגאולה 86

דבר השלוחה

סיימנו זה עתה את השנה הראשונה עבורכם אולם עבור השלוחה זו כבר השנה השנייה. כל ההתמודדויות האישיות שיש לכולנו מתגמדות מול הסכנה האורבת לנו לאחר תשעה באב. ממשלה יהודית החליטה לגרש מביתם אלפי אזרחים תמימים, ללא כל הבנה מצד אף אחד מה העקירה הזו תתרום לנו בעתיד, או מעבר לכך, כמעט כולם תמימי דעים שהעקירה רק תזיק לבטחון. אם כך מה הבהלה הכמעט משיחית הזו לעקור יהודים מבתיהם? שאלה זו מתווספת לשאלה אותה אנו שומעים כל הזמן, מדוע רק על ארץ ישראל הציבור שלנו עושה הפגנות, ולא על נושאים לא פחות חשובים, כגון ניצול בני אדם, חוקי הדת כחזיר ושבת, בעיות חברתיות של עוני ומחסור ועוד. התשובה לכל אלו נעוצה בעובדה שכל המטרה בתכנית זו היא להתנתק מערכים, ואצל ההנהגה, הציבור שלנו הוא המייצג של תפיסה זו. אנו נדרשים עכשיו לעמוד בעוז ולומר בפה מלא **אנו לא מתנתקים מכלום, לא מארץ ישראל, לא מהערכים שלנו, ולא מאהבה שלנו לכל יהודי**. מתברר באופן חד וברור, שאם לא מתחנכים על ערכים של תורה - אין בטחון בכלום. לא המשפחה לא החברים לא המדינה, ולא כל ערך שאתמול נחשב לקדוש, היום הוא כבר נהפך לעוד קו אדום שנחצה. **אנו בשלוחה מנסים לתת לכם את הכלים להיות בני אדם עם ערכים ברורים ולא משתנים**, הקוים האדומים צריכים להיות ברורים ולא בני שינוי. את המידה הזו ניתן לרכוש רק בישיבה, אין שום מקום אחר בעולם שיוכל לתת לכם קניין שכזה. **אם תתמידו בלימוד ובניצול הזמן תזכו להבין את דרכיכם באופן ברור ואמיתי**, וידוע מאמר חז"ל "שאין שמחה כהתרת הספיקות", אדם שמסלול חייו ברור לו - שמחת החיים אותה הוא מקבל, עולה לאין שיעור על דברים אחרים שלכאורה נותנים שמחה.

בהזדמנות זו אנו מאחלים לכל תלמידי מחזור א' הנמצאים בצבא, הצלחה ובריאות. שיחזרו במהרה לשלוחה בריאים ברוחם ובגופם.

ושוב אנו מודים לכם תלמידי השלוחה על הזכות שאתם מעניקים לנו להיות לכם לאחיעזר ולאחיסמך, ומי ייתן ונזכה כולנו לראות את עם ישראל ואותנו בתוכו שמחים בגאולה השלימה, ושיבטל ה' מעלינו כל גזירות קשות ורעות, בבחינת "מִן הַמִּצְוָה קָרָאתִי יְהוָה עֲנֵנִי בְּמִרְחֵב יְהוָה"
[תהלים קיח, ה].

אמירת קינות בעברית

הרב גרשון שחור

פתיחה והצגת הבעיה:

כמידי שנה בתשעה באב נוהגים בעם ישראל לומר את פיוטי הקינות. מקובלים היום שני נוסחים מרכזיים של "קינות", האשכנזי והספרדי. ברצוני להתמקד במאמר זה על הנוסח המקובל בעדות אשכנז. נוסח זה נכתב ביסודו על ידי הפייטן הארץ ישראלי ר' אלעזר הקליר לפני יותר מאלף שנה. (קיים דיון לגבי זמנו המדויק של הקליר, יש המייחסים אותו לתקופת התנאים, ויש המאחרים אותו עד תקופת הגאונים, כך שקיים פער של כמעט אלף שנה בין השיטות) הלשון בו נכתבו הקינות הנה פיוטית מאד, כמו כן רומז הפייטן לפסוקים ומדרשים, שללא ידיעת המדרש או הפסוק אי אפשר להבין את כוונתו. כך שלבן המאה עשרים ואחת, הרגיל לעברית של אלעזר בן יהודה, וללא ידיעת התנ"ך המדרשים בע"פ, קשה מאד להבין את תוכן הקינות.

לדוגמא אתן חלק מקינה אחת ולאחר מכן אכתוב את הפירוש, להמחשת הקושי.

הבנת הנקרא:

- לפנינו פסקה מהקינה הראשונה של הבוקר, נכתבה ע"י ר' אלעזר הקליר:
- 1) אתה קלים הכבדת ומעדיי ערמוני / 2) קרבת בוא אלי ויחרימוני.
  - 3) קראתי ליושבי גבעון עוד הם זרמוני / 4) קולי להשמיע בערב היגרימוני.
  - 5) קומי עבורי בהתל הערימוני / 6) קראתי למאהבי המה רימוני.

נסה לבאר את הקטע ע"פ הבנתך, ואם לא הצלחת - עבור לעמוד הבא...

פירוש הפסקה :

1. אתה חיזקת והגדלת את האומה השפילה (ממלכת בבל) ומכל התכשיטים שלי הפשיטוני והעמידוני ערומה.
2. קרבת ומיהרת את בואם אלי והם החריבו והרגו אותי.
3. קראתי ליושבי גבעון (שהיו בעלי בריתי) וגם הם שטפו אותי בזרם של צרות.
4. וגרמו לי שאבוא להשמיע קולי לעמי ערב שיבואו לעזרתי ויביאו לי לשתות.
5. והם צחקו והתלו בי ובערמה אמרו לי "קומי עברי דרך ארצי".
6. קראתי לאוהבי בקריאות עזרה והם רימו אותי ונתנו לי לשתות בנודות נפוחים אויר, שגרמו למותי.

העולה מכאן הוא שאמירת הקינות בנוסח המקורי, אינו מביא לתכלית, שהיא שבירת הלב והעצמת רגש החורבן אצל המתפללים. אי אפשר לומר שאמירת משפטים ללא כל הבנה יכולים לגרום לצער על בית המקדש. שמעתי טענה שעצם העובדה שאומרים כל כך הרבה קינות ללא הבנה היא הגורמת לשברון הלב. יש בכך ציניות שאינה במקומה, הרי אנו לא אומרים לאבלים לקרוא באבלותם את כל ספר הטלפונים על מנת לשבר את הלב. הפייטן בזמנו כן רצה לעורר את הלבבות על ידי קינותיו, אלא שבדורו הבינו את לשונו ולאן פני רמיזותיו מועדות.

המקור לאמירת קינות בתשעה באב :

בזמן הגמרא כנראה לא היה הבדל משמעותי בין התפילה בתשעה באב, לבין יום רגיל. קרוב לוודאי שנהגו להזכיר את החורבן על ידי הוספה בתפילת העמידה בברכת בונה ירושלים. בתלמוד הירושלמי [מסכת תענית פרק ב דף סה טור ג/ה"ב] מופיעה התוספת שיש להוסיף, שהיא המקור הקדום לנוסח תפילת "נחם" שנוהגים לומר בתשעה באב. וכך נאמר: "רבי אחא בר יצחק

בשם רבי חונה רובה דציפורין יחיד בתשעה באב צריך להזכיר מעין המאורע ומהו אומר רחם יי' אלהינו ברחמיך הרבים ובחסדיך הנאמנים עלינו ועל ישראל עמך ועל ירושלם עירך ועל ציון משכן כבודך ועל העיר האבילה ההרוסה השוממה הנתונה ביד זרים הרמוסה בכף עריצים ויבלעה לגיונות ויחללה עובדי פסילים כי לישראל עמך נתתה באהבה לנחלה ולזרע ישורון ירושה הורשתה כי באש החרבתה ובאש אתה עתיד לבנותה כאמור ואני אהיה לה נאם יי' חומת אש סביב ולכבוד אהיה בתוכה".

סדר תפילה משמעותי יותר נזכר לראשונה במסכת סופרים [פרק יח הלכה ד-ח], הכולל הוספת פרקי תהילים, קריאת מגילת איכה, מנהגי אבלות בשעת הקריאה ועוד. אולם עדיין לא מוזכר במקורות הללו אמירת קינות.

מעניין שבזמן הגאונים הוסיפו בתפילת העמידה של שחרית סליחות בתוך ברכת "סלח לנו", כמו בכל התעניות. וכך כתב בסדר רב עמרם גאון [סדר תשעה באב ד"ה ובשחרית יורד]: "ובשחרית יורד שליח צבור ומתפלל ככל התעניות, ואומר סליחות בחנון ומרבה לסלוח. ועננו בין גואל לרופא. ויחיד אומרה בשומע תפלה כמו שאומר בכל תעניות, וכך מנהג בשתי ישיבות."

המקור הראשון לקינות נמצא בתפילות הארץ ישראליות (בסביבות המאה השביעית למניינם) ששם נהגו לחבר פיוטים ולהוסיף אותם בתוך תפילת העמידה. השם הכולל של הפיוטים הללו היה "קרובות", אולם הסוג המיוחד של הפיוטים לתשעה באב נקראו "קינות". ר' אלעזר הקלירי הוא כנראה הראשון שקבע סוג זה של פיוטים.

לאחר שנים שהתרחבו הפיוטים על ידי תוספות של פייטנים נוספים, נותקו הפיוטים מתפילת העמידה ונדחתה אמירתם עד לאחר הקריאה בתורה. כך

שעם השנים דחקו הקינות את הסליחות וכל העדות חיברו פיוטים הנושאים את השם הכולל "קינות". הקינות כוללות גם פיוטים על אירועים קשים שהתרחשו במהלך ההיסטוריה, עד תקופתנו אנו שחוברו קינות על מאורעות השואה.

הצעת הכותב:

כפי שהראנו הקינות הראשונות חוברו לפני למעלה מאלף שנה בסגנון מיוחד ופיוטי, ועם השנים הם הפכו להיות פחות ופחות מובנות. בשנים האחרונות קמו כמה מחברים והדפיסו קינות הכוללות תרגום מלא על מנת שהקינות תהיינה מובנות. כמובן שבמהלך התפילה בבית הכנסת אין שהות לומר גם את הקינות וגם לקרוא את הפירוש, כך נוצר מצב שאמירת הקינות בבית הכנסת אינה שונה במהותה מציוץ הציפור. גם אם אדם יקרא לאחר מכן את הפירוש, אין זה שייך לאמירת הקינות, שאותם הוא אמר ללא הבנה. להסביר לציבור שיש להכין מראש את הקינות ע"מ שבשעת אמירתן יוכלו להבין אותם זה מאד מסובך ולא מעשי. **לדעתי יש לחבר קינות בעברית מובנת, המבוססות על הקינות המקוריות של הקליר,** שהרי אין חיוב מהגמרא לומר את הנוסח הספציפי הזה, אלא יש מטרה לשבר את הלב על צרות החורבן והגלות. מה ששיבר את הלב לפני אלף וחמש מאת שנה לא בהכרח משבר גם היום את הלב.

עד שיתקנו קינות שכאלה, (ומאד סביר להניח שאף אחד לא ישקיע את זמנו בדבר שבע"ה בקרוב לא יאמרו אותנו) לדעתי יש לומר רק את הפירוש המופיע ליד הקינות, למרות שאינו כתוב בצורה פיוטית או בחרוזים, אולם אמירתו עדיפה עשרות מונים מאמירת קינות בחרוזים ללא כל הבנה.

ושנזכה לראות במהרה את משיח צדקנו ובניין בית המקדש, וכל הדיון הזה יהפוך להלכה שאינה למעשה.

תשעה באב - מאבילות לנחמה

הרב נריה גמליאל

בין אבילות לאבילות:

בימים אלו מידי שנה בשנה, אנו חוזרים ומתאבלים על החורבן. אבילות זו דומה בהרבה פרטים לאבילות על אדם מישראל שמת, אך לעומת כל קווי הדמיון בין השתיים, קיים גם הבדל בניהן: לאבילות על המת, ישנו זמן קצוב - שבעה, שלושים וי"ב חודש. יותר מזה, לא רק שאין צורך להתאבל, אלא **שאסור** בכך. חז"ל מותחים בקורת על מי שמתקשה על המת יותר מידי ועל מי שמתקע באבלו יותר ממה שקבעה ההלכה. וכמו בסימני האבילות החיצוניים כך גם ההרגשה הפנימית: "**גזרה על המת שישתכח מן הלב**", ועם עבור הזמן הולך ומתקחה רגש הכאב. וכך צריך להיות, כוון שהשכחה מאפשרת לא להגיע להרגשת ייאוש וחידלון.

אולם אבילות החורבן אינה כזאת. כאן, האבילות משתכחת או נחלשת עם חלוף הזמן. קרוב לאלפיים שנה אנו מציינים את תשעה באב באותה העוצמה, וכשם שבכל יום ויום אנו מזכירים את בנין ירושלים, כך בזמנים קבועים במשך השנה אנו מתמידים להצטער על חורבנה. וזה מדוע?

מצד שני, באופן מוזר דווקא את האבילות הזאת, את אבילות החורבן הזאת, שאין שוכחים לעולם, ממהרים להמתיק, וכבר במהלך תשעה באב עצמו מקילים מעט באבילות, וקוראים פסוקי נחמה. מה העניין בכך?

אבילות על החי:

ההסבר הינו פשוט. אבילות החורבן איננה אבילות על מה שמת ועבר ובטל מן העולם. גזרה על המת שישתכח מן הלב, אולם אין **החי** משתכח מן הלב. המקדש אינו מושג מן העבר בלבד, הוא גם העתיד והוא צריך להיות גם

ההווה. ברגע זה אנו אמנם בזמן החורבן, אולם זהו **מצב זמני** ובלתי קבוע מעצם מהותו. מבחינה זו, המקדש אינו דומה למת, אלא לאבידה המחפשת את בעליה, לשבוי המבקש לחזור אל ביתו.

ולכן גם אומרת ההלכה, **שקדושת מקום המקדש** אינה בטלה לעולם, מאז שנבנה המקדש הראשון אין הפסק לקדושה המיוחדת שבמקום. "**שכינה אינה בטלה**", היא רק מסתתרת, נעלמת ונחבאת עד שתשוב להתגלות. בית המקדש שלמעלה קיים ומוכן, ורק צריך הוא לשוב ולהתחבר עם המקדש שלמטה.

הדבר כל כך ברור שביהמ"ק ייבנה מחדש - ולכן החורבן כל כך מצער. זוהי המשמעות האמיתית של אבילות החורבן, לא העלאת זכרונות, בהתרפקות על העבר, אלא צער כואב ואמיתי על המצב הנוכחי, על הדור שלנו שהמקדש עדיין לא נבנה בימיו.

אבילות, צפיה ונחמה:

במילים אחרות: האבילות על ירושלים היא הצד האחד במטבע שצדו השני הוא **הצפיה לישועה** ולבנין. מי שמתאבל באמת על החורבן, ודאי שהצפיה והתקווה לבנין בוערת בקרבו, ומי שמצפה בכל מאודו לבנין, ודאי שיתאבל על החורבן בצער ובכאב.

כעת נבין טוב יותר את הקשר המהותי בין האבילות לנחמה. "**כל המתאבל על ירושלים זוכה ורואה בשמחתה**", מי שמתאבל על ירושלים כראוי, ודאי שהוא מצפה בכל ליבו לראות בשמחתה, ודאי שהוא מבין את ההכרח הגמור בבנין ירושלים, ולכן מידה כנגד מידה יזכה גם בפועל לראות בשמחתה. אך מי שח"ו אינו מתאבל, מי שאינו מבין "כמה כבר אפשר

להצטער על מה שהיה", הריהו מנותק מירושלים האמיתית, המחכה ומצפה לקום מן העפר, ולכן לא יזכה לראות בשמחתה.

ומשום כך אנו מגיעים לנחמה בסמוך כל כך לאבילות החורבן, כי כאשר האבילות והכאב מגיעים לשיא הביטוי בתשעה באב, בדבור במחשבה ובמעשה, בשעה זו מתברר **שעבורינו המקדש לא מת**. כאשר ישראל עם קדושים מתחילים באמירת איכה והקינות, ברגע שמתחילים הם בהזלת הדמעות, מתגלה לנו עד כמה מצב החורבן והגלות הינו **מצב הדורש תקון**, ולא שבר כלי שהתייאשנו מתקנתו. וזו עצמה התחלת הנחמה!

אבילות אקטיבית:

ומכאן המסקנה הברורה. אבילות החורבן אינה יכולה להיות אבילות המביאה לידי חוסר מעש, לרפיון ולייאוש. שהרי אם אין מה לעשות, אין גם על מה לבכות. האבילות, הבכי והקינה, באים מפני שאין כאן מת, שאי אפשר להקימו, אלא דבר חי הטעון רפואה, חורבה הצריכה בנין - ולכן צריכים אנו לחפש ולהתבונן **מה ניתן לעשות** כדי להביא לבניין, כשם שאנו נתלים בכל שביב תקוה כדי לסייע לשבויים ולנעדרים לחזור אל ביתם.

נמצא שאבילות החורבן המגיעה לשיאה בתשעה באב, היא עצמה המביאה אותנו לידי פעולה נמרצת בכל השנה כולה. וכך אמר רבי נחמן מברסלב: **"קינות אותיות תיקון"**. הקינות צריכות להפוך לתיקון. הקינות הבאות מעומק הלב הן הדוחפות אותנו לתיקון, והן הן ראשיתו של התיקון.

בימים קשים אלו, חובה עלינו לדעת ולהבין את גודל החסרון שבחורבן, אך לא נתייחס אליו במבט אל העבר בלבד. צריכים אנו להבין שזהו חסרון העומד להתמלא, ודווקא משום כך הוא כל כך מורגש. ישנה ציפייה וישנה תקווה - לכן אנו מתאבלים, ולכם אנו מחפשים מה לעשות. צריכים אנו להתמלא בכוח חדש לקום ולפעול בכל האפשר, לא להיות "מסכנים", אלא בעלי יוזמה, בטחון ועשייה.

וגם אם חלילה נקיים את תשעה באב הזה כיום תענית, הרי בסיום היום צריך לקום מן הארץ ולהתחיל בעשייה. כך נזכה לטעום כבר עכשיו מן הנחמה, ונזכה במהרה להיות מן הרואים בבניינה של ירושלים.

היסטוריה יהודית הרב דניאל אלול

פתיחה:

נמצאים אנו בעיצומם של ימי "בין המצרים" ומתקרבים אנו בצעדי ענק אל עבר היום המר והנמהר - יום תשעה באב - בו ארעו לישראל דברים קשים ונחתו על ראשנו גזרות קשות ורעות, ואת עלית על כולנה - חורבן בית המקדש הראשון והשני. מאמינים אנו בלב ובנפש כי "צִדִּיק ה' בְּכָל דְרָכָיו וְחֹסֵד בְּכָל מַעֲשָׂיו" [תהלים קמה, יז], ואומרים אנו בפה מלא "וְאַתָּה צִדִּיק עַל כָּל הַבָּא עָלֵינוּ כִּי אֲמַת עֲשִׂיתָ וְאַנְחֵנוּ הִרְשָׁעֵנוּ" [נחמיה ט, לג]. ידענו גם ידענו שבשל חטאנו גלינו מארצנו ונתרחקנו מעל אדמתנו, ומקוים אנו לשוב ולחזות בשוב ה' את שיבת ציון.

כולם יודעים שצריך לצום ביום ט' באב, ומעטים אפילו יודעים לומר מדוע. אולם דומה, שאת מהלך הענינים בימי החורבן מעט מדי מכירים. ברוך ה' זכינו שבדורנו חלה התעוררות לנושא זה, אך עדיין אין הקומץ משביע את הארי. במאמר זה ננסה לתאר בקווים קצרים את התרחשות האירועים כדי להתחבר יותר ואולי ע"י כך נרגיש יותר מה הפסדנו.

אזהרה: אין מה להשוות בין קריאת החומר, לבין שמעת סיפור הדברים בצורה חוויתית, אך זה מה יש ועם זה ננצח.

השתלשלות חורבן בית ראשון:

כבר בימי שלמה המלך מוצאים אנו את תחילת הנפילה. ראשית עם נישואיו לבת פרעה, שככל העולה מן הכתובים עמדו בסתירה גמורה לבית המקדש (חז"ל מספרים שבשל נישואיו לבת פרעה התעכבה כניסתם של

ישראל לבית המקדש ביום חנוכת מזבחו). ואכן, שני דורות לאחר מכן אנו מוצאים את פרעה עולה ולוקח מאוצרות בית המקדש.

שנית רואים אנו כיצד בסוף ימי שלמה מופיעים ניצנים ראשונים של עבודה זרה בישראל, ואפילו מול מקום המקדש. מקור התופעה הוא נשותיו של שלמה המלך, אך התנ"ך מטיל את מלוא האחריות על שלמה באומרו [מלכים א' יא, ד-ח]: "וַיְהִי לְעַת זְקֵנָה שְׁלֹמֹה נָשָׂיו הָטוּ אֶת לְבָבוֹ אַחֲרֵי אֱלֹהִים אַחֲרֵים וְלֹא הָיָה לְבָבוֹ שָׁלֵם עִם יְקֹוֹק אֱלֹהָיו כְּלָבֵב דָּוִד אָבִיו: וַיִּלְךְ שְׁלֹמֹה אַחֲרֵי עֲשֻׁתֶּרֶת אֱלֹהֵי צִדְנִים וְאַחֲרֵי מֶלֶכֶם שֶׁקֶץ עַמְנִים: וַיַּעַשׂ שְׁלֹמֹה הָרַע בְּעֵינָי יְקֹוֹק וְלֹא מָלֵא אַחֲרֵי יְקֹוֹק כְּדָוִד אָבִיו: אַזּוּ יִבְנֶה שְׁלֹמֹה בַּמָּה לְכַמוֹשׁ שֶׁקֶץ מוֹאָב בְּהָר אֲשֶׁר עַל פְּנֵי יְרוּשָׁלַם וּלְמִלְכָּה שֶׁקֶץ בְּנֵי עַמּוֹן: וְכֵן עָשָׂה לְכָל נָשָׂיו הַנְּכָרִיּוֹת מִקְטִירוֹת וּמִזְבְּחוֹת לְאֱלֹהֵיהֶן".

דבר חמור זה מביא את הקב"ה להשבע שיקרע את הממלכה מיד שלמה (שרש הדבר נעוץ בכך **שדוד** אמר לציבה שיחלוק את השדה עם מפיבושת אדונו בחזרתו ממרד אבשלום) אך הוא דוחה את ביצוע גזר הדין לדור הבא למען כבוד דוד עבדו.

בימי **רחבעם** בנו של שלמה נקרעת הממלכה, ו**ירבעם** בן נבט מולך על עשרת השבטים. כידוע ירבעם מחטיא את ישראל בעבודה זרה של העגלים (בדן ובבית אל). תחילה שומרת ממלכת יהודה על עצמה, ואינה נסחפת אחר עבודה זרה זו (למעט הקמת במות) אך עם הזמן מחלחל חטא זה גם לממלכת יהודה. חדירת העבודה זרה לממלכת יהודה מקבלת תנופה במיוחד בדורו של יהורם שנשא לאשה את עתליה בת איזבל (ואחאב). הבת מיבאת עבודה זרה מסוג חדש לתוככי ארמון ממלכת יהודה, ומכאן הדרך פתוחה לכל העם להמשך אחריה. לימים תתפוש עתליה את רסן השלטון בכח הזרוע, והנהירה אחר חטא זה תגיע לשיאים חדשים.

ממלכת ישראל:

ירבעם מוביל את ממלכתו אל עברי פי פחת, ושרש הדבר נעוץ ברדיפה אחר הכבוד. עד כדי כך שהקב"ה תופס בבגדו ומבקש ממנו שיחזור בו ויזכה לטייל בגן עדן עם הקב"ה ועם דוד. ירבעם שואל "מי בראש?" וכששמע שדוד בראש מוותר הוא על הכל (**מדוע שאל "מי בראש"** אחר ששמע כביכול שהוא בראש: א. רצה לשמוע עוד פעם שהוא בראש. ב. רצה לדעת מי ייקרא לעולמי עד ראש לכל חוזרים בתשובה, ומשנענה כי התשובה תקרא על שם דוד ויתר על כל המעלות ובמו ידיו גזר על עצמו כליה רוחנית לנצח).

בתקופת אחאב יש עליית מדרגה בחדירת סוגי העבודה זרה חדשים לתוככי מלכות ישראל, ולמעשה נעץ עוד מסמר בארון המתים של ממלכת ישראל.

בשנת 3206 לבריאת העולם (ג' ר"ו) עלה הכורת על ממלכת ישראל (כמאה ושלושים שנה או לשיטה שניה כמאה וחמישים שנה לפני חורבן בית המקדש), **ושלמנאסר** מגלה את **הושע בן אלה** (המלך האחרון של ממלכת ישראל) ואת שארית ממלכתו. למעשה זו גלות שלישית של ממלכת ישראל, שכן תחילה הגלה **פול** מלך אשור את **שני השבטים וחצי** (השוכנים בעבר הירדן) עם עגל הזהב שבדן לחלח, לחבור ונהר גוזן בימי **פקח בן רמילהו**. אחר כך (עדיין בימי פקח בן רמליהו) עלה **תגלת פלאסר** והגלה את ארץ **נפתלי** (החלק הצפוני של ממלכת ישראל) לאשור.

בימי **צדקיה** מלך יהודה הלך ירמיה הנביא לחלח וחבור והשיב חלק מעשרת השבטים והם סופחו לממלכת יהודה, ולימים יצאו יחד עם ממלכת יהודה לגלות בבל.

ממלכת יהודה :

לגבי מלכי יהודה ניתן לראות בבירור כי יש יחס ישיר בין התיחסות המלך למקדש לבין יחסו לעבודה זרה. ככל שהמלך נמשך אחר עבודה זרה (כזו או אחרת) כך יחסו כלפי בית המקדש מנוכר יותר. הדבר מתבטא בהזנחת מקום המקדש (במקרה הטוב), ביחס מזולזל לאוצרותיו ובמקרים קיצוניים אף בסגירת המקום ונסיון לבטל את עבודת ה' בו.

למשל **עוזיהו** המלך (נכדו של יואש שיסופר עליו לקמן) היה צדיק אך בשל נצחונותיו הכבירים והאדרת הממלכה בימיו גבה לבו והוא הגיע למסקנה שכדי להשלים את ביסוס מלכותו לא נותר לו אלא לשרת ככהן בבית המקדש (השתלטות על המקום) ולהקטיר קטורת. הכהן הגדול פגש אותו בדרכו וניסה להניאו ממעשהו זה. אך המלך היה נחוש בדעתו ופרץ קדימה. בראות ה' את החוצפה הגדולה שלח את ידו ופגע בו; על מצחו פרחו צרעת והוא הובל בבושת פנים אל מחוץ למחנה. בנו **יותם** מלך בחיי אביו (ולשבחו יאמר שלא חתם על שום טופס מלכותי בלא הסכמת אביו).

דברים חמורים בהרבה נעשו בימי **אחז** בן יותם. יתכן שחשב לנקום בה' על החרפה שהביא על סבו. אחז (כשמו כן הוא) אחז את דלתות בית המקדש ואסר על הכוהנים לעבוד בו לכבוד ה' יתברך. הוא ציוה להעתיק מזבח של עבודה זרה מחו"ל, ולבנותו צמוד למקום מזבח ה'. בימיו משגשגת עבודת האלילים בממלכת יהודה.

בימי **חזקיה** בנו יש היפוך מופע והוא מטהר את ממלכת יהודה מטינופת העבודה זרה. הוא מחזק את בדק הבית ומרבה תורה בישראל. אך לא ארכו הימים ועל כס המלכות עולה **מנשה** בנו אשר הרשיע מכל המלכים אשר קדמוהו. בימיו חותם הקב"ה את הגזרה להחריב את בית המקדש ולהגלות את בניו. ומעתה זה רק ענין של זמן עד לביצוע הגזרה. אמנם מנשה חוזר

בתשובה אחר שלקחו מלך אשור ועינה אותו, אך למרות שהקב"ה השיבו למלכותו לא היה די בכך כדי לבטל את רוע הגזרה (מן הענין לציין כאת את הדחייה בנישואי חזקיה מפני שראה ברוח הקודש כי זרעו יצא מקולקל וחוטא וכו' עד זריקת בניו רבשקה ומנשה מעל ראשו בדרכם לתלמוד תורה).

אמון בנו ממשיך את חטאי אביו ובמשך שתי שנות מלכותו הוא מספיק להשחית את כל כתבי הקודש הנמצאים בממלכה (למעט ספר תורה שנכתב בידי משה רבנו, שנגנו ע"י הכהנים ונתגלה בימי יאשיהו כשהוא פתוח בפסוק: "יולך ה' אותך ואת מלכך אשר תקים עליך אל גוי אשר לא ידעת אתה ואבתיך ועבדת שם אלהים אחרים עץ ואבן" [דברים כח, לו]. יש טוענים שהעלמות כתבי הקודש בימיו היא שגרמה, בצורה זו או אחרת, לכך שיהיו בידינו כיום תפילין של רש"י ושל ר"ת.

אחרי מותו עלה על כסא המלכות בנו **יאשיהו** שהיה מלך צדיק ופעל רבות לטהר את ממלכתו מכל שמץ של עבודה זרה. אולם למרות ישרות לבו וצדקת דרכו רוח אחרת היתה עם עמו והם רימו את מלכם והחביאו מפני שוטריה את האלילים שהיו ברשותם. כך נוצר מצב משונה שהמלך בטוח בצדקת דורו, בעוד שמתחת לפני השטח הכל רקוב. טעות "אופטית" זו מובילה לטעות אסטרטגית בהמשך. פרעה נכה מבקש מיאשיהו לעבור דרך ארץ ישראל כדי להלחם באיזור סוריה, אך יאשיהו מסרב בחושבו שדורו זכאי והגיע למדרגה שהקב"ה הכתיב עליה בתורתו "וחרב לא תעבור בארצכם" - אפילו חרב של שלום. פרעה זועם ומחליט לפתוח במלחמה ביאשיהו. יאשיהו לא מתייעץ עם ירמיה הנביא ויוצא בבטחון מלא למלחמה אך חטאי בני דורו גרמו ובעוונות הרבים הוא נהרג במגידו ע"י פרעה. ירמיה הספיק להגיע אליו למערכה ולשמוע מפיו ברגעיו האחרונים את הפסוק: "צִדִּיק הוּא ה' כִּי פִּיהוּ מְרִיתָי" [איכה א, יח]. ועליו קונן ירמיה

[איכה ד, כ]: "רוח אֲפִינוּ מְשִׁיחַ ה' נִלְכַּד בְּשָׁחִיתוֹתֶם אֲשֶׁר אָמַרְנוּ בְּצִלוֹ נַחֲיָה בְּגוֹיִם". כי לולא חטאי דורו היינו זוכים שיהיה יאשיהו משיח ה' (ניתן להרחיב את הדיבור על שמו של פרעה נכה שנקרא כך מפני נשיכתו ע"י האריה בכסא שלמה אשר גזל).

ליאשיהו היו שלושה בנים; **יהואחז יהויקים ומתניה (צדקיה)**. אחרי הריגת יאשיהו ממליכים את **יהואחז** במקום אביו אך כעבור שלושה חודשים פרעה הורג גם אותו וממליך את יהויקים אחיו במקומו.

יהויקים הרשיע רבות, והגיע לשפל המדרגה עד כדי כך שהיה קודר שמות ה' מספרי תורה ושורפם (רק כדי להכעיס את הקב"ה). הקב"ה מצוה על ירמיה לכתוב את מגילת איכה (בנתיים 3 פרקים לפי סדר א-ב) וברוך בן נריה קורא אותה לפני המלך והשרים. למרות שהמלך שומע נבואות קשות לא נמס לבו, אך בשומעו כי עתיד הוא לרדת מכסאו לקח בזעם את המגילה והיה קורעה ומשליכה לאש באח שהיתה מבוערת לפני (האירוע היה בחורף). המלך ביקש להרוג את ברוך בן נריה אך בחסדי ה' הוא נמלט מפניו וניצל. הקב"ה ציוה על ירמיה לכתוב מחדש את מגילת איכה בתוספת פרק אחד (הכולל סדרה משולשת של פסוקים לפי סדר א-ב). **יש בכך כדי ללמד כי מחיקת מגילת הזעם אין בה כדי לבטל את רוע הגזרה, ובמקום לטפל בשרש הבעיה טיפלו בספיחיה.** יהויקים מלך 11 שנה.

ירמיה מנבא על יהויקים שקבורת חמור יקבר ואכן כך היה. יהויקים מורד במלך בבל, והקב"ה מביא את נבוכדנצר על ירושלים. הוא פונה לחכמי ישראל ואומר שאין בכוונתו להחריב את המקדש, ואם ימסרו את יהויקים לידי לא יעשה להם רעה. בניגוד לרצון המלך הם מוסרים (כדין) את יהויקים, ונבוכדנצר הורג אותו במיתה משונה וקובר את גופו בתוך גופת חמור. מלך בבל ממליך את **יהויכין** בנו במקומו וחוזר לבבל. בהגיעו לשם

מתפלאים שריו על מעשהו זה (המלכת יהויכין) וטוענים: "מכלב רע לא יוצא גור טוב". בעצתם חוזר המלך ומגלה את יהויכין עם כל החרש והמסגר (לפי חז"ל הכוונה היא לכל חכמי ישראל). בגלות זו יצאו בין השאר יחזקאל הנביא ומרדכי היהודי (וכן דניאל, חנניה מישאל ועזריה, שהיו אז ילדים רכים). מלך בבל ממליך את דודו מתניה (אח של יהויקים) ומשנה את שמו לצדקיה כדי להזהירו ולהשביעו שלא ימרוד בו (י-ה יצדיק את הדין עליך אם תמרוד בו).

צדקיה היה מלך צדיק אך "סביב רשעים יתהלכון" כי שריו היו רשעים והם ניסו לא אחת לשכנעו כי ימרוד במלך בבל. בהיותו מקורב לנבוכדנצר רואהו צדקיה אוכל ארנבת חיה (להרבות כח הרצח והאכזריות) ומלך בבל משביעו שנית שלא יגלה את חרפתו. בעצת שריו משתכנע צדקיה למרוד במלך בבל והוא מגלה קלונו ברבים אחר שהתיר את שבועתו בסנהדרין (לא לקחו בחשבון את חילול ה' שיש בהתרת שבועה זו). נבוכדנצר עולה על ירושלים וצר עליה מעשרה בטבת עד י"ז בתמוז (כשנה וחצי). בי"ז בתמוז הובקעה העיר והקרבות התנהלו בתוך העיר במשך כשלושה שבועות עד שבז' אב נכנסו למקדש ובסוף יום ט' באב התחילו להצית אש במקדש.

צדקיה ניסה לנוס דרך מחילה סודית המובילה מארמונו עד יריחו אך הקב"ה גרם שחיילים כשדים רדפו אחרי צבי לאורך מסלול המנהרה (על גבה, וללא ידיעתם) וצאתו מפתח המנהרה תפסוהו והובילו אותו לרבלה (מקום חנייתו של מלך בבל). המלך ניסה לנקר את עיני צדקיה אך לא הצליח בכך אלא אחר ששחט את כל בניו בפניו. לאחר מכן הובל מלך יהודה לבבל וישב שם בבית הכלא עד יום אחד לפני מותו של נבוכדנצר. צדקיה עוד זכה לשמוע שנבוכדנצר מת ואז נפטר.

בשנת 3338 (או 3357. לפני כ 2400 שנה) עלה הכורת על ממלכת יהודה ונבוזראדן החריב את בית המקדש והגלה את רוב תושבי ממלכת יהודה לבבל. הדבר קרה 11 שנה אחר גלות יהויכין עם החרש והמסגר (והיתה בזה יד ה' להכין לעם הגולה מקומות תורה, והם שקבלו את פניהם בבואם בבבל).

ממאורעות חורבן בית ראשון:

דם זכריה:

אחר מות המלך אחזיה (בן יהורם בן יהושפט - נין רחבעם) תופסת עתליה אמו את השלטון ומכלה כמעט את כל זרע בית דוד. רק יהואש בן אחזיה (נכדה) ניצל מפניה ע"י האומנת, והוא מוחבא בבית המקדש למשך כשש שנים. בהיותו בן שבע מכריז יהוידע הכהן הגדול מרד על עתליה, גורם להריגתה וממליך את יהואש למלך יהודה. כל ימי יהוידע הכהן עובד יהואש את ה', והוא משיא את בתו לזכריה הנביא - בנו של יהוידע הכהן. אך אחר מותו של יהוידע הכהן מטים שרי יהואש את לבו ומשכניעים אותו שהוא אלוה - לא פחות ולא יותר (כי אחרת איך יתכן שחי 6 שנים במקום שאפילו כהן גדול לא נכנס). באותם ימים משמש זכריה הנביא ככהן גדול, והוא זוכר היטב כי יהואש אינו אלא בשר ודם ככל מלכי יהודה וקנאת ה' בוערת בו והוא מתרה באנשים לא לעשות את המלך לעבודה זרה. פעם אחת, ביום הכיפורים שחל בשבת, הלשינו ליהואש שזכריה טוען כי המלך אינו אלוה. חמת המלך בערה בו והוא ציוה להרוג את זכריה מיד (כדין "מורד במלכות", כשהוא שוכח, שהוא הוא המורד האמיתי במלכות שמים). לא זכר את חסדו של אביו (יהוידע) שפדה נפשו ממות, ואף לא הועילה העובדה שזכריה היה חתנו של המלך (הדבר מעיד גם על עוז רוחו של זכריה).

ועל כך צווחת השכינה [איכה ב, כ]: אם יהרג במקדש ה' כהן ונביא". דמו של זכריה לא נח, והיה מבעבע בדורשו נקמה על שהרגוהו על לא עוול בכפיו, ובסך הכל על שרצה להציל את העם מטעות נוראית של פולחן לילוד אשה. כך במשך לפחות 252 שנה ממשיך דמו לרתוח ואין איש שם על לב (הוכחה לכך היא המציאות שדמו לא שקט). בעת החורבן הגיע נבוזראדן שר הטבחים של מלך בבל לשטח המקדש וראה את הדם. לשאלתו לפרש התופעה המוזרה השיבו כי זהו דם קרבן. הוא ציוה לשחוט דם בהמה והדם שקע מיד. לבסוף הוכרחו לגלות את האמת ולומר לו שזהו דמו של זכריה. שר הטבחים שחט על הדם אלפים ורבות; את כל חכמי הסנהדרין, פרחי הכהונה ותינוקות של בית רבן כדי לרצות את הדם ולנקום נקמו. כשראה שהדם לא נח הרים עיניו למרום ואמר: "זכריה זכריה טובים שבהם הרגתי; רצונך שאהרוג את כולם?!" מיד נח הדם. בראותו נס גלוי שכזה נתן את דעתו על כך ואמר לעצמו: "אם על הריגת נפש אחת הגיע אליהם כך; אני שהרגתי כ"כ הרבה דם נקי מה תהיה אחריתי?" ולימים ברח ונתייגר.

ירמיה:

בתרגום מופיע שהיה כהן גדול אך ע"פ דברי רבותינו לא שרת במקדש ככהן גדול, והדבר גם מוכח מכך שירמיה הנביא היה מבית עלי (מן הכוהנים אשר בענתות ולשם שלח שלמה את אביתר נצר לשושלת בית עלי) והרי מימי שלמה הפסיקו לכהן בני עלי במשרת הכהונה הגדולה.

איך שלא יהיה ירמיה היה יוצא ונכנס במקדש שהרי כהן בודאי היה. הוא היה מתריע רבות על החורבן הקרב ובא כי רצה בטובתם של ישראל. כאמור לעיל ירמיה כתב את מגילת איכה עוד הרבה לפני החורבן (בימי יהויקים) וכתב אותה בלשון עבר (כאילו החורבן כבר מאחרינו) לחדד את הידיעה שכלה ונחרצה מאת ה' לבצע את החורבן ולהגלות את בניו. אמנם אין דבר העומד בפני התשובה, ואם היו ישראל משעבדים את ליבם

לאביהם שבשמים היו ניצולים והיה הקב"ה ממתק את הגזרה ע"י כך שמלך יהודה ועמו יהיו כפופים למלך בבל ויחשב כאילו יצאו לגלות. ואחר שיטיבו דרכיהם לתקופת מה, יחזיר להם הקב"ה עטרה ליושנה ותשוב מלכות יהודה להיות עצמאית כבראשונה. כך יעץ תמיד ירמיה לצדקיהו אך בעצת שריו הרשעים מרד במלך בבל והמיט על עצמו ועל עמו חורבן וכליה.

ירמיה היה בוכה לה' מדוע דוקא הוא נבחר מכל הנביאים לנבא על החורבן ולראות בעיניו את כל הזוועות. למעשה מובא שירמיה היה גלגול של שלמה הע"ה, וכפי שאמרנו לעיל כבר שם החלו הכירסומים במעמדו של בית המקדש, ואחר השתלשלות הענין נגרם חורבנו (ומצינו שבעת נישואי שלמה לבת פרעה ירד גבריאל ונעץ קנה באוקינוס, ולימים נתאספו עליו אדמה וחול, ועליו נבנתה כרך של רומי. היינו אפילו שרש חורבן בית שני ויציאה לגלות האחרונה תלוי כבר בעת הקמת המקדש הראשון). לכן דוקא ירמיה נבחר לשמש כנביא הזעם בעת הזאת ולראות את "מעשי ידיו" חרבים. זאת ועוד, נבוכדנצר, שהחריב את בית המקדש, היה צאצא ישיר של לא אחר מאשר שלמה המלך. הדבר מתאפשר כתוצאה מבקשת מלכת שבא לקבל משלמה מזכרת חשובה (וע"פ חז"ל היא הרתה משלמה). שוב רואים כיצד המעגל נסגר ארבע מאות ועשר שנים אחרי שהתחיל.

זאת ועוד, ירמיה מנבא על חורבן בית המקדש בשנה ה' 369 להקמתו. ויש בכך כדי לרמוז לעם: "הביטו בי, אני בא מבית עלי אשר היו משרתים את פני ה' במשכן שילה, וכאשר חטאו לה' החריב את המשכן ומאס בעבודת משפחתנו. משכן שילה עמד על תילו במשך 369 שנה, ולכן יש בכך כדי לרמוז לכם שלא לעולם חוסן וכפי שאיבדנו את משכן שילה כך ניתן לאבד את בית המקדש, ולא כפי שחשבו רשעי הדור שהקב"ה "לא יעז" לפגוע בבית עולמים שלו".

חז"ל מספרים ששנים רבות לפני החורבן היו ירמיה ונבוכדנצר מהלכים יחדיו. לפתע אמר נבוכדנצר לירמיה: אם אזכה להיות מלך גדול ולכבוש ממלכות אבוא לירושלים ואחריב את בית המקדש. ירמיה ראה שהשעה משחקת לנבוכדנצר ולכן ביקש ממנו שלפחות לא יהרוג את היהודים בירושלים. נבוכדנצר כ"כ נכנס לתוך הפנטזיה שלו ולא הסכים לכך. אך בכל זאת הסכים והבטיח שביום החורבן תינתן אפשרות לירמיה להוציא מירושלים את מי שירצה, וכל מי שיצא מירושלים עד שעה מסוימת לא יפגע (בזכות ירמיה). בעת החורבן הקב"ה ציוה על ירמיה ללכת לענתות (לפי דעה אחת כדי לקנות את השדה מחנמאל דודו). בחזרתו ראה עשן מיתמר מבית המקדש וחשב תחילה שחזרו ישראל להקריב קורבנות. אך בהתקרבו ראה שזהו עשן שריפת המקדש והיה בוכה וזועק לקב"ה "פְּתִיתֵנִי ה' וְאַפֶּת" [ירמיהו כ, ז], על שכביכול פיתה אותו ללכת לענתות דוקא ביום זה כדי שלא יוכל להגן על הדור, ואפילו לא יצליח להוציא מספר יהודים. אז ראה שנתקיים בו הפסוק [ירמיה ו, ד]: "אוֹי לָנוּ כִּי פָּנָה הַיּוֹם כִּי יָנֻטוּ צְלָלֵי עָרָב".

ירמיה נכנס לירושלים ורואה איך בני עמו מעוניים ומושפלים תחת חיילי הכשדים אשר ידיהם מגואלת בדם יהודי כה רב. ירמיהו מנסה לצאת עם הגולים לבבל כדי להיות שותף בצרתם, אך נבוזראדן מוזהר ועומד מפי מלכו שלא יפגע לרעה בירמיה, ואם ייפגע ירמיה תהיה נפש נבוזראדן תחת נפשו (נבוכדנצר העריך מאד את ירמיה יען כי תמיד ניבא לו הצלחות ובמיוחד בנוגע לחורבן ירושלים). בכל עת רואה נבוזראדן את ירמיה נכנס בתוך קבוצה אחרת של גולים ומוציא אותו משם. עד שלבסוף הוא מגלה לו שלא יוכל להרשות לירמיה להיות מעונה כי בנפשו הוא. ירמיהו רואה שלא יתאפשר לו לסבול ככל עמו, ולפחות הוא הולך אחריהם ומלוה אותם לגלות.

נבוכדנצר יודע שהקב"ה אוהב את ישראל וידע שאם יהרהרו בתשובה בעודם בארץ ישראל ישוב ה' מחרון אפו והוא יחזור בבושת פנים לבבל. לכן ציוה על עבדיו לבל יתנו מנוח לישראל ויריצום עד שיגיעו למבואות בבל כדי שלא יהיה להם פנאי להרהר בתשובה (כמו פרעה: תכבד העבודה... ואל ישעו בדברי שקר). כך עשו חייליו וכל מי שראוהו נח מעט היו חותכים והורגים אותו מיד. זהו שאמר הכתוב "עַל נְהָרוֹת בְּבֶל שָׁם יִשְׁבְּנוּ גַם בְּכִינוּ בְּזָכְרֵנוּ אֶת צִיּוֹן" [תהלים קלז, א], כי רק שם בנהרות בבל הונח לנו והתירו לנו לשבת. לזכותם של הלויים ייאמר ששוביהם בקשו מהם לנגן משירי בית המקדש, אך הם אמרו "איך נשיר את שיר ה' על אדמת נכר", וכדי שלא יכריחום לנגן נתנו גודליהם בפיהם ונשכו אותם עד שנעקרו, וכך לא יכלו לנגן בשום אופן. ה' זכר להם זאת לטובה.

ירמיה הולך אחרי הגולים ומלווה אותם עד הגיעו לגבול ארץ ישראל. שם עוצר אותו הקב"ה ואומר לו שלא יתכן ששניהם ירדו עם ישראל לגלות אלא או שירמיה יחזור ויהיה עם שארית הפליטה בארץ והקב"ה ירד עם הגולים, או שירמיה ירד עם הגולים והקב"ה ישאר בארץ. ירמיה אמר לקב"ה שהוא לא יכול להביא תועלת לעם בגלות ולכן עדיף שהקב"ה ירד עימם. ירמיה הסב פניו והחל לחזור לאחוריו. בראות העם את ירמיה סר מעליהם געו כולם בבכיה ושאלו אותו מדוע הוא זונח אותם. ענה להם ירמיה: חייכם אם הייתם בוכים בכיה אחת כזו בהיותכם על אדמתכם לא הייתם גולים אך הקשתם את עורפכם ולא הסכמתם לשמוע לקול תוכחותי (ככלל: כל ההדרדרות בימי הגלות מבוססת על כך שלא מתעוררים בזמן; מעין מה שמצינו בשיר השירים, שתחילה הרעיה לא פותחת את הדלת מעצלות ורק אחרי שהדוד נודד למרחקים אז היא "נוכרת" לצאת ולבקש אותו).

ירמיה חזר לירושלים והיה רואה אברים שנפלו מישראל בזמן מנוסתם לגלות; היה מלקט אותם, מחבק ומנשק אותם, וצוררם בבגדו (אף שהיה כהן הדבר מותר מפני שהיו בגדר "מת מצוה"). בהגיעו לפאתי ירושלים ראה אשה לבושת שחורים הבוכה על מר גורלה ושואלת אותו לאן הלכו בניה האבודים. אמר לה ירמיה בצער: "עד שאת שואלת על בנייך, שאלי על בני ציון המסולאים בפז שיצאו לגלות, מהם הרגו, מהם דרסו וכו'". אמרה לו אני ציון, ואני בוכה על בני שהלכו בגלות; על אלה אני בוכיה.

דניאל איש חמודות:

מזרע בית דוד. בימי החורבן היה ילד קטן ונלקח יחד עם ילדים נוספים בבלה כדי שיגדלו בארמון נבוכדנצר, וברבות הימים ישמשו כיועצים נאמנים למלך (יען כי ידע מלך בבל שרוח חכמה ממלאת את לב בני ירושלים המסולאים בפז, כפי שמובא בתחילת מדרש איכה). דניאל שמר על עצמו שלא יתגאל בפת-בג (מאכל) המלך, וביקש מהאחראי על האכלתו והאכלת חבריו שיתחלפו ביניהם במאכלים; דניאל וחבריו יתנו לו את המאכל הבשרי והטוב מאת המלך, והוא יתן להם זרעונים. אותו אדם פחד שהדבר יתגלה בראות המלך שהם נחלשים ביחס לשאר הילדים שלא גברו על יצרם ואכלו ממאכל המלך. לכן הציע דניאל שיעשו נסיון למשך מספר ימים ואם יראו שיש הבדל יפסיקו מיד. אותו אחראי הסכים והקב"ה עשה נס שלא רק שלא נחלשו אלא להיפך השתנו לטוב יותר מכל שאר הילדים.

עם הזמן גדל דניאל ושימש כיועץ לנבוכדנצר. פעם חלם נבוכדנצר חלום משונה וראה פסל שראשו מזהב, וחזהו מכסף, רגליו מנחושת, ואצבעות רגליו חלקם מברזל וחלקם וכו', והנה עלתה אבן קטנה ופגעה בפסל והפילה אותו. בבוקר נפעמה רוחו שכן לא רק את פתרון החלום שכח כי אם גם את החלום עצמו. מיד קרא לכל חכמיו וציוה עליהם לומר לו את החלום ואת פתרונו. יועציו פחדו ואמרו לו כי אם יאמר להם את החלום ידעו לפוטרו

אך לומר גם את החלום יוכל רק מלאך. רוחו של נבוכדנצר לא שקטה והוא ציוה להרוג את החכמים (אוכלי חינם). והנה קוראים גם לדניאל ולוקחים אותו. דניאל שאל על מה זה ונענה שהמלך פקד לעשות כן מפני שלא גילו לו את חלומו ואת פתרונו. דניאל ביקש שיביאוהו לפני המלך והוא אמר לו שלקב"ה יש כח לגלות את החלום, ושבעזרתו יוכל לפוטרו מחר. נבוכדנצר נענה ובחלום הלילה גילה הקב"ה לדניאל את החלום ואת פתרונו (הפסל רמז למלכות בבל ולקריסתה כאשר נבוכדנצר הוא ראש הזהב). בבוקר סיפר דניאל למלך את החלום ואת פתרונו, והמלך נזכר שאכן כך היה. המלך כ"כ התרגש (כי אמרו לו שרק מלאך מסוגל לעשות דבר כזה) ורצה לעשות את דניאל לעבודה זרה שלו, אך דניאל סרב (כי כשהקב"ה נפרע מאומה - נפרע תחילה מאלוהיה). נבוכדנצר חשב להתחכם ועשה פסל שכולו זהב (כביכול כדי לשנות את פתרון החלום כי רמז בזה שמלכות בבל תמשיך לעולם). הפסל היה ענק (60 אמה גובהו ו 6 אמות רוחבו) והניח תחת לשונו את ציץ הזהב והיה הפסל צועק "אנכי ה' אלוקיך וכו'". המלך ציוה על כל האומות לשלוח נציגים ולבא לבקעה בה עמד הפסל ולהשתחוות על פניהם כשהפסל ידבר. מעם ישראל נבחרו חנניה מישאל ועזריה. הם התיעצו עם יחזקאל הנביא מה לעשות והוא אמר להם שכדאי להתחבא (למד מיעשיה רבו: "חבי כמעט רגע עד יעבור זעם"). הם טענו שאין בכוונתם לברוח אלא הם רוצים לקדש את ה' ולא להשתחוות ובאו לשאול אם הקב"ה יעשה להם נס. יחזקאל ענה להם שה' לא יעשה נס, והם אמרו שבכל זאת יקדשו שמו, ושעל דעת כן הם הולכים - למסור את נפשם. כשיצאו נגלה הקב"ה ליחזקאל ואמר לו שעתיד הוא לעשות להם נס אך לא רצה לגלות להם כדי לזכות אותם. ואכן כך היה, ונעשה להם נס כידוע. אח"כ בא דניאל (לא היה אז באיזור) והמלך אמר לו: הראית איזה פסל יפה עשיתי (רמז לו שצריך להשתחוות לו). דניאל אמר למלך שהוא מדבר כ"כ יפה עד שרצונו לנשקו על פיו. מיד הובא סולם ודניאל עלה אלא מול פני הפסל והשביע את הציץ שיצא ולקחו. ברדתו צעק לכולם שיש סכנה להשאר בקרבת הפסל כי הוא

עומד ליפול וכך היה. הפסל נפל והתפרק, כל אחד לקח ממנו חתיכה וברח, והפסל הפך מנהדר לנעדר.

פעם אחרת חלם נבוכדנצר חלום וכו' ופתרונו שייזרק מארמונו ויהפוך להיות כחיית השדה. דניאל נתן לו עצה לפדות עצמו בצדקה (וחז"ל מגנים פעולה זו). תחילה הקפיד נבוכדנצר על כך אך כעבור זמן שכח וכעס על ריבוי העניים הבאים אליו והתממש החלום, והוא הפך למעין חיה (ונבעל ע"י החיות). בני עמו המליכו את בנו, וכשחזר נבוכדנצר אסר אותו והענישו. לכן כשמת נבוכדנצר ורצו שוב להמליכו לא הסכים למלוך עד שיגררו את עצמות אביו כדי להיות בטוח שאביו מת.

אויל מרודך מלך 23 שנה ואחריו מלך בנו **בלטשאצר**. המלך החדש חישב ומצא שעברו 70 שנה לגלות ישראל, וכיון שחשב שלא נתקיימה נבואת ירמיה שישאל יגאלו כעבור זמן זה הניח שלא יגאלו יותר. לכן הרשה לעצמו להוציא את כלי בית המקדש ולעשות סעודה מפוארת (דבר שאפילו סבו מחריב המקדש פחד לעשות). הוא לבש את בגדי הכהן הגדול. באמצע הסעודה יצאה יד מן השמים ורשמה רישומים לא מובנים בדם על הכותל. כולם נבהלו והמלך שאל מי מבין את מה שכתוב. אמו אמרה לו שהיא זוכרת מימי סבו (נבוכדנצר) שהיה לו יועץ חכם ושמו דניאל. המלך ציוה להביאו ושאל אותו מה כתוב. דניאל הבין שהדברים נקראים מלמעלה למטה ופירש למלך שהקב"ה זעם עליו על שביזה את קודשי המקדש ולכן החליט להעביר את מלכותו לפרסים הצרים עליו באותה העת. המלך רעד כולו (כי ידע שדברי דניאל לא חוזרים ריקם) וציוה לעבדו לשמור על ארמונו בהקפדה יתרה. דוקא ציווי זה היה בעוכריו כי באותו הלילה היה נצרך לנקביו ובצאתו מהארמון לא ראוהו השומרים. כשרצה לחזור פחדו שמדובר באדם שבא להזיק למלך והרגוהו. אח"כ זיהו שזהו המלך וידעו כי אם יתגלה הדבר יהרגו גם אותם. לכן לקחו את ראשו בשק ולקחוהו לפרסים. כאן הגיעה לסיום תקופת הזוהר של בת בבל השדודה.

ממאורעות חורבן בית שני:

שלושה עשירים היו; נקדימון בן גוריון (נקדה לו חמה), בן ציצית הכסת (הלך על כלי מילת וציצתו פרוסה אצל גדולי רומי). ובן כלבא שבוע. שלושתם יכלו לפרנס את כל ירושלים 22 שנה אך הבריונים רצו להלחם ברומאים וכשהבינו שחכמי ישראל לא רוצים להלחם חשבו לאלצם ע"י שריפת כל המחסנים וכך היה רעב בירושלים.

ר' צדוק ידע על החורבן 40 שנה לפני שארע הואיל וחוט השני לא היה משתנה לצבע לבן ביוה"כ והיה מתענה כל אותם 40 שנה כדי לכפר על ישראל. בעת החורבן העלה הקב"ה כל מלאכי השרת ששמרו על ירושלים (הפקדתי שומרים) ור' צדוק השביע אותם והשיבם לשמור על ירושלים. הקב"ה העלם בחזרה ושינה את שמם כדי שלא יוכל ר' צדוק להשביעם שוב. אז השביע ר' צדוק את השר הממונה על ירושלים והעלה את ירושלים לרקיע אך הקב"ה כביכול בעט בירושלים ונתקיים בה "השליך משמים ארץ" ואז יכלו להכנס אליה גדודי האויב.

רבן יוחנן בן זכאי רצה לצאת ולהשלים עם הרומאים ונפגש עם ראש הבריונים שהיה בן אחותו ושכנע אותו בנחיצות הדבר אך ראש הבריונים נמנע מלעזור רשמית אך הציע לריב"ז לצאת כמת ואז לעשות כרצונו. הכריזו על חוליו כביכול של ריב"ז ולאחר כמה ימים הודיעו על מותו ורק ר' אליעזר ור' יהושע תלמידיו הורשו לשאת את מיתתו כאשר בארונם השכיבו נבלה כדי שתסריח. בקשו לצאת מירושלים (כי לא קבורים בתוך ירושלים) והבריונים לא האמינו ובקשו לדקור או לפחות לדחוף את המת כדי להוכח שאכן מת הוא, אך ראש הבריונים מנע זאת מהם בטענה שיהיה חילול ה' (מכאן נבין שלא היו אלו סתם בריונים) ואז יצא ריב"ז ונפגש עם אספסיאנוס וברכו כיאה לקיסר. אספסיאנוס כעס ואמר: אתה חייב מיתה משתי סיבות: א. אני לא קיסר. ב. אם אני קיסר מדוע לא באת

אלי עד כה? ענה ריב"ז אתה קיסר או שתהיה קיסר כי קבלה בידינו שהלבנון באדיר יפול (ביהמ"ק יפול רק בידי מלך גדול) ולא יכולתי לבא מפאת הבריונים שמנעו ממני. עוד הם מדברים ובא שליח שבישר לאספסיאנוס על מינויו לקיסר רומי. הקיסר החדש התפעל מריב"ז ונתן לו 3 בקשות לבקש. ריב"ז ביקש: א. יבנה וחכמיה. ב. שושלת הנשיאות. ג. לרפא את ר' צדוק, ולמעשה כל שלוש הבקשות היו על המשכיות התורה. כאשר הובא ר' צדוק שהיה כפוף מפאת מחלתו קם ריב"ז מלא קומתו לכבודו, והקיסר התפלא על הכבוד הגדול לזקן "פשוט" זה. אמר לו ריב"ז חיידך אם היה לנו עוד אחד כזה אתה וכל צבאותיך לא הייתם מסוגלים להרע כהוא-זה לירושלים. מפאת מחלתו של ר' צדוק לא היה יכול לאכול אלא היה מוצץ תאנה וזוקרה (יש אומרים שמזה מתה אחת מעשירות ירושלים). ריב"ז בכה לפני מותו וטען שאינו יודע באיזו דרך מוליכים אותו האם לגיהנום או לגן עדן. יתכן שריב"ז חשש כי החלטתו לוותר על ביהמ"ק תהיה בעוכריו ואולי טעה בשיקוליו כפי שבאמת טענו מספר תנאים בגמרא (אחר החורבן ראה רי"בז את בת נקדימון בן גוריון בשפלותה, כשהיא מלקטת שעורים מבין גללי בהמתם של ערביים).

מרתה בת בייתוס היתה עשירה גדולה מאד, ובתקופת המצור בקשה מהמשרת שיביא לה פת טובה. עד שהלך נגמר. אז אמרה שיביא פת פחותה בערכה, ועד שהלך גם זה נגמר. וכך ירדה בבקשותיה וכל פעם נגמר אותו סוג מאכל עד שהוכרחה לצאת ולבקש בעצמה אוכל ולא מצאה, והיתה מפזרת מעותיה ברחובות (כי אין מה לקנות בהם). לבסוף מתה, או מצואה שנדבקה לרגליה ומרוב עינוגה לא יכלה לסבול זאת, או שמצאה דבלה של ר' צדוק ומצצה אותה ומתה מפני סלידתה ממאכל זה.

טיטוס החליף את אספיסינוס והחריב את ביהמ"ק. וחטא עם זונה על ס"ת בקודש הקודשים ולקח כל אוצרות המקדש עמו. בים התחוללה סערה וכמעט טבע עד שצעק לקב"ה "כנראה כוחך רק במים (פרעה, סיסרא), בא נראה אותך ביבשה". אכן הקב"ה שלח לו יתוש שנקר במוחו 7 שנים. כשעבר ליד נפח הפסיק היתוש לנקר, ומאז הזמין אדם שיכה בקורנס באופן קבוע; לגוי - שילם וליהודי - לא, הואיל ואמר לו שמספיק לו הנאתו שרואה את טיטוס מצטער. כאשר התרגל היתוש המשיך לנקר עד שמת ומצאוהו בגודל של גוזל. טיטוס ציוה שישרפוהו באש ויפזרו אפרו על שבעה ימים (רבים של ים) כדי שהקב"ה לא ימצאהו - וזה עצמו נהיה עונשו בעוה"ב - בכל יום נשרף וחוזר וכו'.

אונקלוס בן אחותו של טיטוס רצה להתגייר והעלה את טיטוס, בלעם וישו באוב כולם אמרו שישראל חשובים בשמים. הגוים אמרו שלא ידרוש טובת ישראל. ישו אמר לו: דרוש טובתם וכל אחד ביאר לו את עונשו (טיטוס - נשרף. בלעם - ש"ז. ישו - צואה). הגמרא לומדת מכאן על ההבדל המהותי שבין פושעי ישראל (ישו) לבין גדולי אומות העולם.

קמצא ובר קמצא: אדם אחד עשה משתה והזמין את קמצא אוהבו. בטעות הוזמן בר קמצא שהיה שונאו. כשראהו בקשו שיצא והלה התבייש ובקש להשאר וישלם עבור סעודתו. בעל השמחה לא הסכים והלה אמר שישלם עבור חצי המשתה, וגם לזה לא הסכים. האורח המבוייש ביקש להשאר וישלם עבור כל המשתה, וגם לזה לא הסכים. בר קמצא הוצא בבושת פנים וכעס על זקני העיר שלא מחו באותו אדם והלך להלשין לקיסר שהיהודים מרדו בו. הקיסר רצה הוכחה ובר קמצא הציע שישלח קורבן ויראה שהיהודים לא יקריבוהו. בדרך פצע אותו בר קמצא במקום שליהודים נפסל ולגוים לא נפסל (פגימה בשפתיים או בעינים) רצו חכמי ישראל להקריב מפאת הסכנה אך ר' זכריה בן אבקולס מנע זאת מהם בטענה

שיאמרו כי מקריבין בעלי מומין. רצוי להרוגו (את בר קמצא) מדין "רודף", אך ר' זכריה מנע זאת מהם בטענה שיאמרו שהמביא בעלי מומין נהרג, וכך חזר בר קמצא להלשין למלך שלא הוקרב קרבנו ועלו על ירושלים לכובשה. כמובן הסיפור ממחיש מציאות של שנאת חנם ששררה בתקופה זו והיא שגרמה לנפילת ירושלים בידי הגויים. הקיסר בא לירושלים וירה חיצים לכל הכיוונים וכולם הלכו לכיון ירושלים והבין שה' רוצה שירושלים תכבש. שאל תינוק שיאמר לו פסוק ואמר לו: "ונתתי נקמתי באדום ביד עמי ישראל". הבין הקיסר שה' ינקום ממנו ברח והתגייר ויצא ממנו ר' מאיר.

סיכום ומסקנה:

העולה מכל האמור הוא, שלא תהליכים מדיניים כאלו ואחרים מובילים ומכתיבים את ההיסטוריה אלא הכל נקבע בהתאם למצבנו הרוחני. הפתרון האמיתי היחיד הוא תיקון אישי של כל אחד מאתנו (אין בכך כדי לשלול פעולות גשמיות, ואין זה סותר). בל נשכח לזעוק בכל לבנו לאל נורא עלילה שיגאל מהרה שה פזורה, שאין בעולם אף אומה ששומרת אמונים לבוראה כמונו על אף כל הצרות המתרגשות ובאות עלינו. כל מי שירצה למצא קשר לימינו אנו - מוזמן לעשות זאת, ולא בטעות.

לקח נוסף הוא, שמי שלא קורא את מדרשי חז"ל על החורבן -

לא יודע "תשעה באב" מהו!!!

הקשר בין פרשות "מטות מסעי ודברים" ל"בין המצרים"

ברק ציוני - מדריך

פתיחה:

תקופת בין המצרים נופלת בתאריכים שבהם אנו קוראים את פרשות "מטות, מסעי ודברים". לא לחינם הדבר כך! בכל אחת מהפרשות ישנו עניין המקשר בין הפרשה לתקופה. הרב יהודה אריה לייב מגור, בעל ה"שפת אמת", מביא בספרו עניינים אלו, ואי"ה נעמוד על אחדים מהם!

פרשת מטות: [שפת אמת, פרשת מטות תרס"א]

הפרשה עוסקת בדיני נדרים. ובהם מצווה האדם שנדר נדר לה' לקיימו, שנאמר: "לא יחל דברו ככל היוצא מפיו יעשה" [במדבר ל, ג], כלומר - לא יעשה דבריו חולין! ומדוע? משום קדושת כח הדיבור!

במשך ארבעים שנה שהלכו בני"י במדבר לימד אותם משה את לשון הקודש, וקדושת כח הדיבור, וכן נסמכה פרשה זו לפרשת התמידין, ללמדך - "ונשלמה פרים שפתינו" [הושע יד, ג] שאם תבטל מלאכת הקורבנות יהיו הם מתפללים בפיהם לבורא עולם כתחליף לקרבנות.

על כן כשתבוא עליהם צרה יהיו מתפללים אל ה' יתברך שיצילם שנאמר: "מן מיצר קראתי יה" [תהלים קיח, ה], וכן זהו שכתוב שיהיו נודרין בעת צרה, כי ע"י תיקון כח הדיבור זוכים לגאולה, בקיימם את מוצא פיהם, ולכן יש להתחזק בתורה ובתפילה בתקופה זו כדי לתקן כח הפה ולהביאו לשלמות.

פרשת מסעי: [שפת אמת, פרשת מסעי תרס"ב / תרס"ד]

הפרשה מתארת את מסעותיהם של בני ישראל במדבר ומתחילה ביציאת מצרים! ומדוע חשובה כל כך רשימת המסעות של בני ישראל?

משום שיציאת מצרים והמסעות שאחר מכן לא היו רק ישועה זמנית אלא ישועה והכנה לדורות. והפרשה מלמדת אותנו כלל בחינוך.

עיקר האדם בחיים הוא לילך ממדרגה למדרגה עד שיתקרב אל ה' יתברך ולא בפעם אחת, ובעתות צרה אין לברוח מן המיצר, אלא להיושע ממנו (מתוכו)! כי גם הרע שמביא ה' יתברך לעולם - הוא כדי ללמוד ממנו חכמה. וצריך האדם, המקושר לגשמיות, להינתק ממנה על מנת לאפשר לנפשו לעלות ולהתפשט ממדריגה למדריגה. לכן בדור הראשון עזר לנו הקב"ה והוציאנו מן המיצר, וכשתעינו במדבר - הוליכנו בו, שנאמר: "טעו במדבר בישימון דרך" [תהלים קז, ד], ואח"כ לימדנו להיות מהלכים בעצמנו, שנאמר: "ללכת אל עיר מושב" [תהלים קז, ז].

ומכאן, שבשעת צרה, יש לאיש ישראל להזכר ביציאת מצרים ובהילוך המדבר, כדי ללמוד איך להינצל, שהרי הבטיח הקב"ה שגם שם לא יעזבם שנאמר: "עמו אנכי בצרה" [תהלים צא, טו], ובזה יוכל להיות נושע לעולם ולכן פרשה זו נקראת ב"בין המצרים".

פרשת דברים: [שפת אמת, פרשת דברים תרס"ד]

בפרשה זו מביט משה רבנו בשלוותם של בני ישראל ואומר: "איכה אשא לבדי... [דברים א', י"ב]!"

את המילה "איכה" נוכל למצוא במקומות נוספים בתנ"ך, כגון בישעיה: "איכה היתה לזונה" [ישעיה א, כא], ובמגילת איכה (נכתבה ע"י ירמיה): "איכה ישבה

בדד" [איכה א, א], וגם שם היא מובאת בעניין המכשולים שקרו לבני ישראל לאחר שהייתם ב"שלוה", ומדוע? מפני שלא נמשכו אחר מדרגת משה רבנו!

כלומר: הקב"ה הרים את עם ישראל מכל העמים ומכל הטבע להיות נמשכים אחר ההנהגה העליונה, למעלה מן ההשגה הפשוטה, ללכת אחריו באש ובמים, כמו הדור הראשון, שעליו נאמר: "זכרתי לך חסד נעורידך לכתך אחרי במדבר בארץ לא זרועה" [ירמיה ב, ב], אך השלוה שעם ישראל היה שרוי בה גרמה לו לשכוח את מנהיגו האמיתי! והדבר תמוה מאוד שהרי נאמר בישעיה: "ידע שור קונהו וחמור אבוס בעליו - ישראל לא ידע עמי לא יתבונן" [ישעיה א, ג], שאפילו השור והחמור שאין בס שכל, מכירים את בעליהם, ואיך בני ישראל שכחו את בוראם!?

לכן באה פרשה זו בבין המצרים להזכיר לנו את מעשי אבותינו הראשונים שנמשכו אחר הקב"ה, ובע"ה עוד נשוב אנו אליו לאותה אש התלהבות גדולה שהיה לנו בראשונה להמשך אחריו, ולשכוח מכל עולם הזה שנאמר: "אלכה ואשובה אל אישי הראשון" [הושע ב, ט].

לסיכום:

- ראינו כאן שלושה קשרים בין פרשות אלו לימי "בין המצרים":
- ✓ נדרים - קדושת כח הדיבור, כדי לדעת להתפלל אל הקב"ה מן המיצר.
  - ✓ מסעות - החשיבות החינוכית של המסעות והתהליכים בחיים כדי לבנות את אישיותו של האדם בצורה יציבה לקראת התמודדות עם המצרים.
  - ✓ הזכרה של מעשי אבותינו והימשכותם אחר הקב"ה כדי להימנע מהשלוה המדומה ומכל המכשולים שהעולם הזה טומן לנו בדרך.

מי יתן ובע"ה נזכה ששלושה דברים אלו יתקיימו בנו ובכל עם ישראל, והימים הללו יהפכו לימי שמחה וששון בבנין בית המקדש השלישי במהרה בימינו אמן.

שחיה בים או בבריכה בשבוע שחל בו ט' באב

אבישי ורדי

פתיחה:

בימים הללו של בין המצרים אנו נוהגים מנהגי אבלות על חורבן בית המקדש, כגון לא להסתפר ועוד. ימים אלו תמיד חלים בקיץ ורבים מעוניינים ללכת לים או לבריכה, בכדי להצטנן או לשם תענוג. במאמר זה נדון האם יש בכך איסור, וכן האם יש הבדל בין הזמנים השונים בתוך ימי בין המיצרים.

א: מקור האיסור

על פי האמור במסכת תענית [דף ל, א]: "תניא אידך: כל שהוא משום תשעה באב - אסור לאכול בשר ואסור לשתות יין, ואסור לרחוץ". כוונת הגמרא, שרק כאשר מתחיל האבל על תשעה באב, היינו משעת סעודה המפסקת, שיש בה עינויים מסוימים כגון אכילת שני תבשילים, מאז אסור להתרחץ. אולם לפני כן מותר. **משמע שאפילו בערב תשעה באב לפני סעודה המפסקת מותר להתרחץ.**

במשך השנים נהגו ישראל להחמיר על עצמם לא להתרחץ קודם תשעה באב. המקור הקדום נמצא בספר הרוקח (מחכמי באשכנז לפני כ 750 שנה) שפסק שאסור להתרחץ החל מיום ר"ח אב. וכן כתב הרמ"א [סימן תקנא סעיף טז] "ונוהגין שלא לרחוץ, אפילו בצונן, מראש חודש ואילך."

לדעת חכמי ספרד שונה הדין ואין כל איסור ברחיצת גופו אפילו במים חמים בערב שבת חזון. לדעתם המנהג הוא רק בשבוע שחל בו תשעה באב. המקור נמצא ברמב"ם [הלכות תעניות פרק ה הלכה ו]: "משיכנס אב ממעטין

בשמחה, ושבתי (=ושבוע) שחל תשעה באב להיות בתוכה אסור... וכבר נהגו ישראל שלא לאכול בשר בשבת (=בשבוע) זו ולא יכנסו למרחץ עד שיעבור התענית. "מדבריו משמע שרק בשבוע שחל בו תשעה באב קיים האיסור, אולם קודם לכן אין איסור.

השו"ע [שם] הזכיר את שתי הדעות וכך כתב: "יש נוהגים שלא לרחוץ מראש חדש, ויש שאין נמנעין אלא בשבת זו". ישנו כלל בדברי השו"ע, שכשהוא מזכיר את שתי השיטות בלשון "יש... ויש", ההלכה למעשה היא כשיטה השנייה. ולכן כתב הרב עובדיה יוסף שליט"א [יחווה דעת סימן לח] שמנהג ארץ ישראל להקל כדברי הרמב"ם ולאסור רחיצה רק בשבוע שחל בו תשעה באב.

ב: דין בריכה וים

על פי האמור לעיל כל איסור הרחיצה יסודו במנהג, ומדינא דגמרא אין כל איסור להתרחץ, אפילו בערב תשעה באב. **חובה עלינו לברר מה בדיוק נאסר ע"י המנהג, ועל מה לא גזרו.**

מדברי הרמב"ם לעיל משמע שכל האיסור הוא להיכנס למרחץ, היינו במים חמים, אולם במים צוננים לא שייך האיסור. אולם מדברי האור זרוע והמרדכי משמע לאסור גם בצונן. ולמסקנה כתב בשו"ת תרומת הדשן [סימן קנ]: "אמנם כמדומה לי שראיתי בימי חורפי רוחצים בנהרות מר"ח ואילך ולא מיחו בידם, והמחמיר תבא עליו ברכה."

עוד סברה להקל להיכנס לים בימים אלו מופיעה בתשובה של ר' ישראל מברונא [סימן יב]: רבים מקילים להיכנס לנהרות בימים אלו ודייקו כך מלשון הרמב"ם שלא אסר אלא במים חמים, אבל בצונן מותר. והטעם כי

מרוב החוס המצוי בחודש אב, מתמלאים זיעה, ואם לא ירחצו - יצטערו מאד, ולכן לא נהגו להחמיר.

חייבים לציין שלפני המצאת הברז, הכניסה לים או לנהר הייתה בעצם המקלחת. לכן כשהראשונים מתירים להיכנס לנהר הם אינם מדברים על רחיצה של תענוג אלא על מקלחת.

הרב עובדיה יוסף [יחווה דעת שם] פסק כך: **מכל מקום והיות שכל יסוד חומרה זו אינה מעיקר ההלכה אלא מתורת מנהג, ובארץ ישראל אין מנהג ברור בזה, אצל עדות המזרח נראה שבודאי יש להורות להקל לשחות בים או בבריכה, או להתקלח בצונן, אפילו בשבוע שחל בו תשעה באב.**

לאשכנזים ודאי אין איסור לפני ר"ח אב, לאחר ר"ח לא ברור אם האיסור כולל רק מים חמים או גם בצונן, ולכן להלכה יש לפסוק כדברי תרומת הדשן לעיל, שאין איסור אולם המחמיר תבוא עליו ברכה.

ג: דין מקוה חם

יש הנוהגים לטבול כל יום ממנהג חסידות והשאלה האם מותר להם להמשיך במנהג זה גם בימים אלו. בשו"ת מהרי"ל דיסקין [קונטרס אחרון סי סג] הסתפק בעניין טבילה של מנהג חסידות האם מותרת בשבוע זה. לכאורה לא ברור האם הספק שלו הוא רק במקוה חם, או גם במקוה קר.

בספר בן איש חי [הלכות שנה ראשונה - פרשת דברים אות טז] כתב: "והרגיל לטבול בכל ערב שבת יטבול גם בערב שבת חזון, ומי שדרכו לטבול אחר תשמיש המטה הרי זה טובל כדרכו, וכן הסנדק מותר לטבול, ומי שראה קרי מותר לטבול אפילו ערב ט' באב, ורק יום ט' באב אסור לטבול לדעת מר"ן ז"ל".

בספר ישועות יעקב משמע שאפילו כניסה למקווה חס בימים הללו מותרת. ולמעשה פסק הרב עובדיה יוסף [שם] "ויש לסמוך עליו (על ה"ישועות יעקב") כשאין אפשרות לטבול במקווה צונן".

סיכום:

איסור הרחיצה אין מקורו מהגמרא, אלא ממנהג קדום. לפני ר"ח אב אין כל איסור להתרחץ בחמין, וכן בים או בבריכה. החל מר"ח אב יש לאשכנזים להחמיר ברחיצה, אא"כ יש להם הרבה זיעה ואז יש להתיר להתרחץ בצונן. לדעת הספרדים יש להחמיר שלא לרחוץ בחמין רק החל משבוע שחל בו תשעה באב, אך בצונן מותר, לכן אין מניעה ללכת לים או לבריכה אפילו בשבוע שחל בו ט' באב. לענין טבילה במקווה ראינו שיש להשתדל לטבול בצונן, אך אם אינו יכול - יש להתיר לטבול במקווה חס.

ראוי לציין שיש להימנע בימים אלו מדברים מסוכנים, כגון רחצה בים ללא מציל, או בים סוער, שהרי הימים הללו מסוגלים לפורענות. ואשרי מי שיכול להימנע בכלל מטיולים וכדו' לשם הנאה.

תחנון ביום תשעה באב

אריאל שררה

פתיחה:

"אין אומרים תחנון (ולא סליחות) (הגהות אשירי) בת"ב, ואין נופלים על פניהם משום דמקרי מועד" [שו"ע או"ח תקנט, ד].

נחלקו והתקשו הפוסקים בדין זה, הן מעיקר מקור ההלכה והן מבחינת הבנתה, ובשאלה זו התחבטו רבים מגדולי ישראל הן בדורנו והן בדורות קודמים.

קרא על מועד:

בימי קדם נהגו אבותינו בכל המקומות שלא אומרים תחנון בט' באב משום דאיקרי מועד. מצווה על עם ישראל לקיים מנהג אבותינו, אך יש לברר מדוע אנו קוראים ליום ט' באב מועד? וכי הוא חג?

הפוסקים הבינו שיום ט' באב הינו מועד מהפסוק: "קרא עלי מועד לשֹׁבֵר בְּחוּרֵי" [איכה א, טו].

פסוק זה נאמר בזמן צרה ויגון לעם ישראל, שהקב"ה קרא באותו היום לאויבי עמנו למלחמה עלינו. די לנו אם נצטט את הפסוק לעיל במלואו, וזו לשונו: "סֵלָה כָּל אֲבִירֵי אֲדָנִי-י בְּקִרְבֵי קָרָא עָלַי מוֹעֵד לְשֹׁבֵר בְּחוּרֵי גַת דָּרָךְ אֲדָנִי לְבַתּוּלַת בֵּת יְהוָה". ע"פ ההקשר נראה בעליל שמשמעות הפסוק אינה לטובה חלילה. ואם כן תגדל השאלה, מנין לשוות ליום זה תוקף של מועד וחג?

ישנה חשיבות רבה לפסוק זה העוסק במקרים אשר אירעו לעם ישראל בזמן לא טוב, כאשר המשחית והמזיקים התנקלו ופגעו בנו. ימים אשר המעיטו בשמחה בחתונות ובאכילת בשר. אך יחד עם זאת צריך לזכור שלעתיד לבוא יהיו אלו ימי חירות, ועם ישראל יתכנס מארצות פזוריהם. בל נשכח שביום ט' באב עצמו נולד משיח צדקנו, וממילא מתוך הצער תבא השמחה, בבחינת "וְעַתְּ צָרָה הִיא לְיַעֲקֹב וּמִמָּנָה יִנָּשֵׁעַ" [ירמיהו ל, ז].

הסיבה אם כן שיום ט' באב נקרא חג היא משום שאותו היום יהפוך להיות מועד בעזרת הקב"ה כשיבנה בית המקדש, ואנשים ישמחו בהקמתו ובגאולתנו. לכן קיבל יום זה חשיבות של מועד בדברים מסוימים כבר כיום [עפ"י תרגום יהונתן בן עוזיאל].

חכמינו רצו בזאת להרעיף על ישראל טל תחיה של תקוה לגאולה מתוך ים הגלות, ולהוציאם מאפילה לאורה. לכן תקנו שלא יפלו על פניהם ולא יאמרו תחנון.

מן הראוי להביא כאן מעשה המובא בחז"ל על ענין זה [מעובד ע"פ ירושלמי ברכות פרק ב דף ה טור א/ה"ד]: מעשה באיש אחד אשר חרש את שדהו עם פרתו. עבר על ידו ערבי ושמע את פרתו גועה. שאל אותו הערבי מדוע אינך מוריד את הרצועות מראש הפרה??? שאלו היהודי מדוע?

אמר לו הערבי "עשה סימן לאבלות מכיוון שחרב בית המקדש שלכם" (אותו ערבי שמע והבין זאת מגעיית הפרה). לאחר מכן חזר אותו ערבי ואמר לו "הינך יכול להחזיר את הרצועות על ראש הפרה (קשור אותה)".

היהודי לא הבין מה רצה ממנו הערבי אך עשה זאת, לאחר מכן הסביר לו אותו הערבי בזמן שאתה קושר הרצועות לפרתך נולד מושיעם של ישראל.

אמר רבי אבון מדוע אני צריך לשמוע וללמוד זאת מן הערבי? הרי זה כבר כתוב בנביאים: "והלבנון ואדיר יפול" [ישעיה י, לד]

פסוק זה עוסק בחורבן הבית אך הפסוק הבא אחריו עוסק כבר בגאולה כדכתיב [שם יא, א]: "ויצא חוטר מגזע ישי" והכוונה היא למשיח בן דוד.

מה רצו חז"ל להביע לנו במדרש הנ"ל?

חז"ל רצו להדגיש כי באותו יום שחרב ביהמ"ק וגלה כבודם של ישראל, באותו היום ממש נולד המשיח. אין הכוונה בהכרח ללידה פיזית, אלא באותו העת נולדה נבואת לידת המשיח. להראות לך שההשגחה העליונה כבר החלה להכשיר את כל המאורעות הלא טובים של ישראל לקראת גאולת ישראל ולבניין ביהמ"ק.

נסיים במעשה מפורסם הממחיש נקודה זו [מכות כד, ב]: "כיון שהגיעו להר הבית, ראו שועל שיצא מבית קדשי הקדשים, התחילו הן בוכין ור"ע מצחק. אמרו לו: מפני מה אתה מצחק? אמר להם: מפני מה אתם בוכים? אמרו לו, מקום שכתוב בו: (במדבר א) והזר הקרב יומת ועכשיו שועלים הלכו בו ולא נבכה? אמר להן: לכך אני מצחק, דכתיב: (ישעיהו ח) ואעידה לי עדים נאמנים את אוריה הכהן ואת זכריה בן יברכיהו, וכי מה ענין אוריה אצל זכריה? אוריה במקדש ראשון וזכריה במקדש שני! אלא, תלה הכתוב נבואתו של זכריה בנבואתו של אוריה, באוריה כתיב: (מיכה ג) לכן בגללכם ציון שדה תחרש [וגו'], בזכריה כתיב: (זכריה ח) עוד ישבו זקנים וזקנות ברחובות ירושלים, עד שלא נתקיימה נבואתו של אוריה - הייתי מתיירא שלא תתקיים נבואתו של זכריה, עכשיו שנתקיימה נבואתו של אוריה - בידוע שנבואתו של זכריה מתקיימת. בלשון הזה אמרו לו: עקיבא, ניחמתנו! עקיבא, ניחמתנו".

אחרי חורבן הכל-כך קשה שבא על ישראל, לכאורה קשה לנו לראות כיצד יתכן להגיע לגאולה. לכן בראייתו של רבי עקיבא את השועל הוכח הדבר הנוראי ואכזרי ביותר, שעם ישראל הגיע כבר לשיא הנפילה ואין באפשרותו לרדת יותר. דוקא מצב זה הוא המקור לנחמה, וכדברי חבריו "עקיבא נחמתנו".

סיכום:

חורבן הבית יצר יום אבל גדול לישראל, אך דרכם של חכמי ישראל לראות את הישועה הצומחת מתוך אפר שריפת בית קודשנו ותפארתנו. חז"ל בקשו לעגן תקווה זו בכך שמראים מעט סממני יום טוב ביום זה, ולכן הוא נחשב למועד. זוהי הסיבה שאין נופלין על פניהם ואין אומרים תחנון ביום תשעה באב. מתוך החורבן תצמח בע"ה הגאולה.

אמירת "עננו" בתעניות

יוסי לטין

פתיחה:

מובא בגמרא [שבת כד, א]: "ימים שאין בהן קרבן מוסף, כגון... שני וחמישי ושני של תעניות ומעמדות. ערבית ושחרית ומנחה מתפלל שמונה עשרה, ואומר מעין המאורע בשומע תפלה, ואם ואם לא אמר - אין מחזירין אותו".

הכוונה בביטוי "מעין המאורע" היא לאמירת "עננו" שמוסיפים אותו בתוך ברכת שומע תפילה בימי התענית. מפשט הגמרא נראה שאומרים "עננו" בכל שלושת התפילות למרות שבערב עדיין אוכלים והצום מתחיל רק מהבוקר.

וכך כותב רש"י במקום: "לילי כניסתן, ואף על פי שאוכל ושותה כל הלילה מתפלל תפלת תענית מאחר שנכנס היום, והכי נמי אמר רב הונא במסכת תענית (יא, ב): יחיד שקבל עליו תענית, אף על פי שאוכל ושותה כל הלילה - מתפלל תפלת תענית, ובתשובת הגאונים מצאתי ברייתא, שנו רבותינו: פעמים שאדם שרוי בתענית ואינו מתפלל, ופעמים שאינו שרוי בתענית ומתפלל, הא כיצד - כאן בכניסתה, כאן ביציאתה, כלומר: ערב תענית, אף על פי שעתיד לאכול לאחר תפלה - מתפלל תפלת תענית, וליל מחרתו, אף על פי שעודנו בתענית כשמתפלל תפלת ערבית - אינו מתפלל תפלת תענית, וסוף דברי הגאונים כתבו: אבל אין אנו רגילים לומר ערבית ואפילו שחרית, שמא יארע לו אונס חולי או בולמוס ויטעום כלום, ונמצא שקרן בתפלתו".

רואים מהגמרא ומתשובת הגאונים שאומרים "עננו" בכל התפילות. אומנם בסוף דבריהם הגאונים כתבו שלא אומרים עננו בכל התפילות אלא רק במנחה מפני שאם יאמר אחרי ערבית הוא ממשיך לאכול ואם יאמר בשחרית אולי הוא לא יסיים את התענית מבלי שיתענה, והרי הוא יצא שקרן שאמר "עננו" לשווא מבלי שיתענה. לעומת זאת, אם יאמר "עננו" במנחה רוב הסיכויים שכבר יסיים את הצום ואפילו אם לא יסיים הוא לא יהיה שקרן בתפילתו, דעל כל פנים התענה כבר את רוב היום.

לענייננו, מתי לומר 'עננו':

- א. **תימנים:** ערבית שחרית ומנחה. כיון שנכנס כבר יום התענית, אף שעדיין מותר באכילה עד עלות השחר.
- ב. **ספרדים:** שחרית ומנחה (רק בט' באב גם בערבית של ערב הצום, הואיל ואז צמים בפועל).
- ג. **אשכנזים:** במנחה בלבד, כי חוששים שיצטרך לאכול. אך הש"צ אומרה גם בחזרה של תפילת שחרית.

לכולי עלמא: בערבית של מוצאי התענית לא אומרים אפילו שעדיין מתענים.

יהי רצון שיתקיים בנו מאמר הכתוב [ירמיהו לא, יב] "וְהִפְכֹתִי אֶבְלָם לְשֹׂשׂוֹן וְנַחֲמֹתִים וְשִׂמְחֹתִים מִיְּגוֹנָם".

נשיאת כפיים בתעניות

יניב יעקב

פתיחה:

מצוות עשה מהתורה שהכוהנים יברכו את ישראל, שנאמר [במדבר ו, כג-כז]:
**"דַּבֵּר אֶל אֶהֱרֹן וְאֶל בָּנָיו לֵאמֹר כֹּה תְבָרְכוּ אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אָמֹר לָהֶם: יְבָרְכֶךָ
ה' וְיִשְׁמְרֶךָ: יָאֵר ה' פְּנֵינוּ אֱלֹהֵינוּ וְיִחַנְּךָ: יִשְׂאֵה' ה' פְּנֵינוּ אֱלֹהֵינוּ וְיִשְׂמַע לָךְ שְׁלוֹם:
וְשָׂמוּ אֶת שְׁמֵי עַל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְאֲנִי אֲבָרְכֶם."**

וכתב בספר חסידים [יב, יח] חידוש חשוב, שלא הכוהנים בלבד מקיימים מצווה מהתורה בברכת כוהנים, אלא אף הישראלים העומדים מולם בשתיקה ובכוונה, שותפים בקיום מצוות התורה.

בברכת כוהנים אנו לומדים לשים לב לעובדה היסודית, שהקב"ה הוא המעניק לנו את הברכה, וההתייצבות שלנו בכל יום לברכת כוהנים משרישה בקרבנו את האמונה הזו.

ככל שנבין זאת נהיה פתוחים יותר לקבל שפע רוחני, והברכות יוכלו לחול ולהתלבש עלינו, וכפי שהדבר מתבטא בלשון הקבלה: **"באתערותא דלתתא תליא אתערותא דלעילא"**. כלומר ע"י התעוררות הרצון שלנו לקבל את ברכתו, מתעורר רצון עליון להשפיע ברכה לישראל. ע"י קיום מצוות ברכת כוהנים עם ישראל מבטא את רצונו לקבל את הברכה האלוקית.

יסוד הדין:

המשנה בתענית אומרת: "בשלושה פרקים (פעמים) כוהנים נושאים את כפיהן כל זמן שמתפללים ויש מהן ארבעה פעמים ביום שחרית ומוסף מנחה ונעילת שערים (=תפילת נעילה)".

מכאן רואים שברמת העיקרון בכל תפילות היום ובכל יום על הכוהנים לישא כפיים. כמובן למעט ערבית שאין בה חזרת הש"ץ, והיא רשות מעיקרה ולכן לא תקנו בה חכמים.

במאמר שלפנינו נראה מדוע אין אנו נוהגים לישא כפיים במנחה, ומדוע בתענית אנו כן נוהגים לישא כפיים.

נשיאת כפים בתענית:

וזו לשון הגמרא [תענית כו, ב]: "רבי מאיר סבר: כל יומא, טעמא מאי לא פרשי כהני ידיהו במנחתא? - משום שיכרות, - האידנא - ליכא שיכרות".

"משום שיכרות" - הגמרא מסבירה שביום שאין בו תענית לא נושאים כפים במנחה, כי באותה שעה של מנחה אדם כבר סעד סעודתו ופעמים שסעודתו מתארכת ומשתכר בה ואסור לכוהן לישא את כפיו כשהוא שיכור.

אבל "האידנא - ליכא שיכרות" - אבל ביום זה (יום תענית) אין שיכרות מאחר ומתענים בהם, הלכך נושאים הכוהנים את כפיהם גם במנחה.

מטעם הגמרא אנו מבינים שכיוון שאין חשש לשיכרות ביום תענית אז הכוהנים נושאים את כפיהם במנחה, ולכאורה הדבר אמור להיות מוסכם וחלק. אך בהמשך הגמרא אנו מוצאים דעות חלוקות בעניין:

- א. ר' מאיר: יש נשיאת כפיים בשחרית מוסף מנחה ונעילה.
 ב. ר' יהודה: יש נשיאת כפיים בשחרית ומוסף, במנחה ונעילה - אין.
 ג. ר' יוסי: יש נשיאת כפיים בשחרית, מוסף ונעילה, ובמנחה - אין.

מסכמת הגמרא ופוסקת: "והלכתא כר' יוסי".

ננסה לעמוד על הטעם של כל אחד מהתנאים:

- א. ר' מאיר סובר שביום תענית אין חשש לשכרות של כוהנים במנחה כביום חול, ולכן אין מניעה שהכוהנים ישאו כפיים במנחה של תענית.
 ב. ר' יהודה סובר שכיוון שביום רגיל יש חשש של שיכרות בשעה שמתפללים תפילת מנחה ונעילה - לכן גם ביום תענית, אף שאין בו חשש של שיכרות, גזרו חכמים שלא ישאו הכוהנים כפיהם בכדי שאנשים לא יתבלבלו וילמדו מכאן גם ליום חול [רש"י].
 ג. ר' יוסי סובר שרק במנחה אין נשיאת כפיים ביום תענית, כיוון שתפילת מנחה קיימת בכל יום ויש חשש שילמדו בטעות לישא כפיהם גם בתפילת מנחה של יום חול, אבל תפילת נעילה אין בכל יום אלא רק בתענית ואין חשש שילמדו טעות ליום חול, ולכן בתפילת נעילה ישאו הכוהנים כפיהם.

כאמור, פסקה הגמרא שהלכה כר' יוסי שפורשים כפיהם בשחרית מוסף ונעילה, אבל במנחה - לא.

בימינו אנו רואים שבתפילת מנחה של תענית הכוהנים כן נושאים כפיהם, ואיך זה מסתדר עם ההלכה שנפסקה כר' יוסי?

על כך יש להשיב, שביום תענית, תפילת מנחה דומה לנעילה כיוון שמתפללים אותה בסמוך לשקיעה, ולא כביום רגיל שנהגו להתפלל מנחה

מוקדמת, וכיוון שהמנחה בתענית לא דומה למנחה ביום חול אין חשש שיבואו ללמוד טעות משם, וכמו שאין נעילה בשאר הימים ככה גם המנחה בתענית שונה ונחשבת כמו נעילה - ולכן אין לחשוש לה.

לכן ביום כיפור, שמתפללים מנחה גדולה, אין נשיאת כפיים, כי זה דומה לכל יום, שלא מתפללים מנחה סמוך לשקיעה.

החזון איש סובר שכיוון שהגמרא קבעה שבתענית נושאים כפיים במנחה, על פי מנהגם שמתפללים סמוך לשקיעה. לכן גם כשמתפללים מנחה גדולה על אף שבטל הטעם לא בטל הדין, ובכל מקרה בין אם מתפללים מנחה מוקדם או מאוחר נושאים כפיהם, אבל הרבה מהפוסקים חלקו עליו.

להלכה: ביום רגיל אין הכוהנים נושאים כפיים במנחה, ובתענית הכוהנים נושאים כפיהם רק אם תפילת מנחה מתקיימת בסמוך לשקיעה, ויש מאחינו האשכנזים שנהגו לשאת כפיהם גם במנחה גדולה.

סיכום:

בהתחלה ראינו שיש מקום לישא כפיים כל יום במנחה אבל אין זה כך מחשש לשיכרות. לאחר מכן הבאנו שלכאורה בתענית שאין חשש לשיכרות הכוהנים ישאו כפיהם במנחה, אבל דחינו זאת בטענה שקיים חשש שיבואו לטעות ולשאת כפים גם במנחה של יום חול. לבסוף ראינו שיש מקרה אחד בתענית שבו כן יש נשיאת כפיים והוא במקרה שמתפללים את מנחה בסמוך לשקיעה שאז היא כנעילה ואין חשש לטעות. לסיום הצגנו את שיטת החזון איש שסובר שיש לישא כפיים במנחה של תענית ולא משנה באיזה זמן ביום היא נערכת.

יהי רצון שזכות "ברכת הכהנים" תגן בעדנו ונזכה לצאת מן הגלות החשוכה אל עבר הגאולה השלמה במהרה בימינו אמן.

שבירת הכוס בחתונה

ישראל בן ססי

פתיחה:

כל מי שמוזמן מדי פעם לחתונה שם לב לדבר משונה המתרחש במהלך החופה. החתן שובר את הכוס, ומיד לאחר מכן צועקים "מזל טוב" ושרים בשמחה רבה. הדבר לא ברור, שכן שבירת הכוס מבטאת לכאורה עצבות, ואיך שייך לשמוח מיד בסמוך לזה?

נמצאים אנו בימי "בין המצרים"; ימים בהם אנו מצווים לזכור את חורבן בית המקדש ע"י מנהגים שונים של אבלות. במאמר זה ברצוני לגעת במנהג שעל פניו לא קשור לימי בין המצרים וחורבן בית המקדש, והוא "מנהג שבירת הכוס בחופה". ננסה לעמוד על טעמי המנהג וננסה לברר האם יש קשר בין מנהג זה לחורבן הבית.

זכר לחורבן בחופה:

תחילה ננסה לעמוד על יסוד המנהג לערוך זכר כל שהוא לחורבן במהלך החופה.

מרב"ב" בית יוסף" [אבן העזר סימן סה] הביא את מאמר הגמרא שצריך לעשות בתוך השמחה זכר לחורבן, וזו לשון הגמרא [בבא בתרא ס, ב]: "אם אשכחך ירושלים תשכח ימיני תדבק לשוני לחכי וגו' (תהלים קלז). **מאי על ראש שמחתי?** אמר רב יצחק: **זה אפר מקלה שבראש חתנים.** א"ל רב פפא לאביי: היכא מנח לה? במקום תפילין, שנאמר: (ישעיהו סא) לשום לאבלי ציון לתת להם פאר תחת אפר. וכל המתאבל על ירושלים - זוכה ורואה בשמחתה, שנאמר: (ישעיהו סו) שמחו את ירושלים וגו'."

לאחר מכן ציטט ה"בית יוסף" את לשונו של הכלבו [סימן סב]: "יש מקום נמנעו שלא לתת אפר מקלה בראשי חתנים מפני שאין העם מוחזקים כלל בהנחת תפילין ולא יהיה בהם האפר תחת פאר, ויחששו גם כן שמא לא יהיה פאר תחת אפר ונהגו לעשות זכרון אחר במקומו שנותנין מפה שחורה על ראש החתן והכלה ועל זה פשט המנהג לשבר הכוס אחר שבע ברכות ע"כ.

יוצא, שהמנהג הקדום היה להניח אפר מקלה במקום הנחת התפילין בכדי לעשות זכר לאבלות ירושלים במהלך השמחה, אלא שמפני שהיה עלול לצאת מזה קטרוג על אותם שלא היו מקפידים במצוות תפילין, חפשו זכר אחר לחורבן. היו שהניחו מפה שחורה על ראש החתן והיו שנהגו לשבור כוס, ומנהג זה הפך עם השנים להיות המנהג הנפוץ ביותר כל קהילות ישראל. דרך אגב, יש מאחינו האשכנזים שעדיין נוהגים לקיים את מנהג הנחת האפר מקלה על ראש החתן במקום הנחת התפילין.

שבירת הכוס בחופה:

את היסוד למנהג שבירת הכוס מצינו בגמרא [ברכות ל, ב - לא, א], וזו לשונה: "מר בריה דרבינא עבד הלולא לבריה, חזנהו לרבנן דהוו קבדחי טובא, אייתי כסא דמוקרא, בת ארבע מאה זוזי, ותבר קמייהו, ואעציבו. רב אשי עבד הלולא לבריה, חזנהו לרבנן דהוו קא בדחי טובא, אייתי כסא דזוגיתא חיורתא ותבר קמייהו, ואעציבו".

תרגום ופירוש: מר, בנו של רבינא עשה חתונה לבנו. בחתונה ראה את חכמי ישראל שהם שמחים מאוד. לקח כוס יקרה של זכוכית לבנה ששווה 400 זוז, ושבר אותה בפניהם ונעצבו. מעשה דומה היה עם רב אשי.

על בסיס מעשה זה כתבו התוספות [ברכות לא, א]: "מכאן נהגו לשבר זכוכית בנשואין".

והוסיף הראבי"ה, שכעת "נהגו כולם בשווה (לשבור כוס בחתונה) כדי שלא לבייש מי שאין לו".

נותר לנו כעת לברר מה הטעם לשבירת הכוס בנישואין?

מצינו ברבותינו שני טעמים עיקריים:

טעם ראשון מצאנו בדברי הרוקח [סימן שנג]: "מה ששוברין כלי זכוכית בנישואין, לפי שנאמר "עבדו את ה' בשמחה וגילו ברעדה" - במקום גילה שם תהא רעדה". וכן כתבו ראשונים נוספים. הדבר תלוי בכך שאסור לאדם לעבור את המידה בשמחה כי עלול הוא להגיע להוללות ולזלזול במצוות.

נראה, שאותם ראשונים למדו זאת מסמיכות המעשה של שבירת הכוס למעשה הקודם בגמרא בו מובא שאביי ישב לפני רבה רבו והיה שמח מאד. רבו העיר לו שאסור להרבות בשמחה ללא גבול משום שכתוב "וגילו ברעדה", ופירשו תלמידי רבנו יונה שם משום שרוב השמחה גורמת להלך אחר תענוגי העולם ולשכוח מענייני הבורא. וכן כתב ר' אהרון הלוי [הרא"ה, בספרו "פקודת הלויים"], שרוב השחוק מגביר את היצר הרע וראוי לאדם שלא ימשך אחריו.

טעם שני מצינו בדברי המאירי [תענית לא, ב], שכתב כי טעם שבירת הכוס בחופה הוא משום זכר לחורבן. וכ"כ ראשונים נוספים. רמז יפה כתב המהרי"ט [בספרו "צפנת פענח" פרשת דברים], שכשם שזכוכית שנשברה יש לה תקנה, כך עתיד הקב"ה לגאול אותנו מהרה".

מנהג השמחה בעת שבירת הכוס:

נפתח בדברי מורנו ורבנו הרב עובדיה יוסף שליט"א בספרו שו"ת יביע אומר [חלק ד אה"ע סימן ט ד"ה ג. והן], ואלו הם תורף דבריו שם: "והן עתה אחסור דרי, הן רבים עתה עם הארץ, שבעת ששוברים הכוס כל הקרואים ממלאים פיהם שחוק בקריאות מזל - טוב, והחתן עצמו שעושה זאת בגבורה, לסיים בזה את טכס הנישואין, ממלא פיו שחוק (על כחו כי רב). והפכו כוונת המנהג היפה הזה שנועד לשם עגמת נפש על חורבן בית קדשינו ותפארתינו, ולהעלות את ירושלים על ראש שמחתינו, למנהג תפל של שחוק וקלות ראש. וכבר ראיתי להשדי חמד אס"ד (מע' ז אות יב) שהביא מ"ש הפמ"ג (סל' תקס) בשם המלבושי יו"ט וא"ר, שמנהגם לשבור קדרת חרס בשעת התנאים, להבהיל ולמעט השמחה ולזכור החרבן. וכתב, ועתה דשו בו רבים מעמי הארץ, ונהפך להם מיגון לשמחה, כי בשעת שבירת הקדרה פיהם ימלא שחוק לא פסיק חוכא ואטלולא ותבקע הארץ לקולם, ולא ידעו כי במקום גילה שם תהא רעדה לזכר חרבן ביתינו, ולשמחה מה זו עושה. ואי איישר חילי אבטליניה, כי טוב העדר הטוב ממציאות אינו - טוב. עכ"ד. גם בשו"ת משפטי עוזיאל (חאה"ע סל' פט ס"ג), הסכים להרה"ג השואל במה שעורר במנהג זה של שבירת הכוס בנישואין, שנהפך בעוה"ר למין התהדרות של גבורה, שהחתן דורך בכח על הכוס ומשברו לרסיסים, וכל הקרואים ממלאים פיהם שחוק ואומרים סימן טוב. והוא היפך כוונת התקנה. ומוטב היה לבטל המנהג לגמרי, מלשנות דמותו בצורה כזאת שנפש היפה סולדת הימנו אלא שמצוה שלא לומר דבר שאינו נשמע (יבמות סה:). וסיים, ושבח אני מנהג קהלות הספרדים שבעת ששוברים הכוס, עונים: אם אשכחך ירושלים תשכח ימיני. עכת"ד. והנה לבטל כליל מנהג שבירת הכוס בעת הנישואין, אינו נכון בעיני. הואיל ועכ"פ יסודתו בהררי קודש. וע' בשו"ת שאל האיש (חאו"ח סל' א), שהשיב לקהלה אחת שחשבו לבטל מנהג זה, כי חס לזרע קודש לעשות כן, כי מנהג זה הוקבע זכר לחרבן בהמ"ק במקום אפר מקלה שבראש חתנים וכו'. ומי יערב אל לבו

לבטל, וחיובא רמיא לשבור הכוס באין פוטר אותם... ואם יש מקומות שהפכו ללענה משפט, הרי בכמה מקומות עדיין עושים זאת בחרדת קודש. כי לא אלמן ישראל תלי"ת. ולפע"ד אפשר לתקן הדבר, ולהחזיר עטרה ליושנה בכל אתר ואתר, ע"י שהרב המסדר קידושין, יתן הוראה לחתן לפני שברו הכוס שיאמר אחריו בקול רם: אם אשכחך ירושלים תשכח ימיני. (וכמו שעושים לפני עריכת ברית מילה שאבי הבן אומר זאת בקו"ר). ואז לאט לאט יבינו הקהל הרקע לשבירת הכוס, ולא יעשו מזה מהתלה חוכא ואטלולא, והכל על מקומו יבא בשלום.

וכן כתב בילקוט יוסף [שובע שמחות ח"א פרק יא סעיף ב] פסק: "אין להכריז "מזל טוב" מיד בעת שבירת הכוס, שהרי השבירה היא זכר לחורבן, אבל לאחר שבירת הכוס, כאשר סיימו את מעמד החופה, אומרים לחתן ולכלה "מזל טוב", שאין זה קשור לשבירה.

אם לומר את האמת, דבריו של הילקוט יוסף מובנים, כי לא קל לעקל שבאותו רגע שמתייחדים עם זכר החורבן מבצעים פעולות שכל מהותן שמחה. אולם, פוק חזי מאי עמא דבר (צא וראה מה נוהגים העם), והשאלה שצריכה להעסיק אותנו היא, האם יש סמך כל שהוא למנהג העולם לשמוח בעת שבירת הכוס, והאם ניתן ללמד עליהם זכות.

אחר החיפוש מצאתי דברים נחמדים שכתב ר' רפאל בר"י הכהן [בספרו "שפתי כהן"] על דברי הגמרא [ברכות דף ו ע"ב] "ואמר רבי חלבו אמר רב הונא: כל הנהנה מסעודת חתן ואינו משמחו - עובר בחמשה קולות... ואם משמחו מה שכרו?... רב נחמן בר יצחק אמר: כאילו בנה אחת מחורבות ירושלים, שנאמר (ירמיהו לג) כי אשיב את שבות הארץ כבראשונה אמר ה'". ע"כ.

וּכְתַב בְּסֵפֶר שְׁפָתַי כְּהֵן [בְּרִכּוֹת ו, ב אֹת יֵד]: "עֵצָם זֶה שֶׁמִּשְׁמַחִים אֶת הַחֲתָן וְהַכֵּלָה זֶה עֲצָמוֹ הָאֲמוֹנָה וְאֲבֵן הַפִּינָה לְגֵאוּלָה הָעֵתִידִית, כִּיּוֹן שֶׁמִּשְׁמַחֵת הַחֲתָן וְהַכֵּלָה מוֹרָה שֶׁאֵינָנו מִתִּיַּאשִׁים חֲלִילָה מִן הַגֵּאוּלָה. וּבִזֶּה נִכּוֹן לִישֵׁב הַמְנַהֵג שְׂאֵחַר שֶׁאֹמֵר הַחֲתָן "אִם אֲשַׁכַּח יְרוּשָׁלַיִם..." וּמִשְׁבֵּר הַכּוֹס לְהַעֲלוֹת זָכַר לְחֹרֶבֶן בֵּית הַמִּקְדָּשׁ, יְהִי אֹת לְכָל תּוֹפְשֵׁי כְּלֵי שִׁיר לְהַתְחִיל וּלְנַגֵּן. וּמַעֲוֵדֵי הַיִּיִתִי מִתְּפִלָּא שֶׁלְּכֹאוֹרָה זֶהוּ תִרְתִּי דְּסִתְרִי, שֶׁהִיא מִן הָרְאוּי שְׂאֵחַר שְׁבִירַת הַכּוֹס יִמְתִּינוּ מֵעַט כִּמָּה רִגְעִים לְשֵׁב וּלְהַתְּבוֹנֵן וּלְהַרְגִישׁ מֵעַט מִן הַצֶּעַר עַל חֹרֶבֶן בֵּית הַמִּקְדָּשׁ, וְאֵח"כ לְעִבּוֹר מֵעַט מֵעַט לְשִׁמְחַת חֲתָן וְכֹלָה. וּלְפִי מָה שֶׁכְּתַבְנוּ יֵשׁ לֹמֵר שְׂדוּקָא אַחַר שְׂזוֹכְרִים אֶת הַחֹרֶבֶן וְצֶעַר הַגְּלוּת צְרִיכִים לְחֲזוֹר מִיֵּד לְשִׁמְחָה, כִּי הַשִּׁמְחָה תוֹרָה שֶׁאֵכֵן יֵשׁ תְּקוּהָ לְהַגְּאֵל בְּזִמְן הַקְּרוֹב".

סִיכּוּם:

רְאוּנוּ שֶׁצְרִיךְ לַעֲשׂוֹת בְּחוֹפָה זָכַר לְחֹרֶבֶן, וּמִצְאָנוּ שֵׁשׁ מִקּוֹר בְּגִמְרָא לְמַנְהֵג שְׁבִירַת הַכּוֹס (כְּדִי לְאֶזֶן אֶת הַשִּׁמְחָה וּמִשׁוֹם זָכַר לְחֹרֶבֶן). עוֹד רְאוּנוּ שֶׁעֲקֵרוֹנִית קִיִּימַת בַּעִיָּה בְּשִׁילּוֹב שִׁמְחָה בַּעַת שְׁבִירַת הַכּוֹס, אֲלֵא שֶׁמִּצְאָנוּ צַד שֶׁל לִימוּד זָכוֹת עַל הַמְנַהֵג הַקִּיִּים, כֹּאשֶׁר לִימוּד הַזְכוֹת מִקְּשֵׁר וּמַחְבֵּר אֶת הַזָּכַר שֶׁל הַחֹרֶבֶן עִם הַצְּפִיָּה לְגֵאוּלָה.

לֹא נוֹתֵר לִי אֲלֵא לְבָרֵךְ אֶת כּוֹלְנוּ שֶׁנִּזְכָּה לְהַקִּים בֵּית נְאֻמָּן וְכֹשֶׁר בְּיִשְׂרָאֵל, וְיִהְיֶה רְצוֹן שֶׁנִּזְכָּה לְזָכוֹר אֶת הַחֹרֶבֶן כְּדִין וּמִתּוֹךְ כֵּךְ נִזְכָּה לְגֵאוּלָה הַשְּׁלֵמָה, לְבִיאַת הַגּוֹאֵל וּלְבִנְיַן אֲרִיאֵל בְּמַהֲרָה בְּיָמֵינוּ אֲמֵן.

לימוד תורה בט' באב חיים פוגל

פתיחה:

התורה היא חיינו וכל רגע פנוי חייב אדם ללמוד תורה, שנאמר [יהושע א, ח]:
 "לא ימוש ספר התורה הזו מפיד וְהִגִּיתָ בוּ יוֹמָם וְלַיְלָה לְמַעַן תִּשְׁמַר לַעֲשׂוֹת
 כְּכֹל הַפְּתוּב בּוֹ כִּי אַז תִּצְלַיְחַ אֶת דְּרָכֶיךָ וְאַז תִּשְׁפִּיל". חובה זו, שהיא גם זכות
 עבורנו, חלה בכל ימות השנה. וחייבים אנו לברר את גדר החיוב לגבי ט' באב.

מצינו בגמרא במועד קטן [כא עמוד א] "תנו רבנן **אלו דברים שאבל אסור בהן**:
 אסור במלאכה, וברחיצה, ובסיכה, ובתשמיש המטה, ובנעילת הסנדל, ואסור לקרות בתורה ונביאים ובכתובים, ולשנות במשנה, במדרש ובהלכות ובתלמוד ובאגדות. ואם היו רבים צריכין לו - אינו נמנע".

אחר שראינו שאבל אסור, בין השאר, בלימוד תורה, למדה הגמרא [בתענית ל, א], לאסור כנ"ל גם בט' באב, וזו לשון הגמרא: "תנו רבנן: **כל מצות הנוהגות באבל נוהגות בתשעה באב**: אסור באכילה ובשתיה, ובסיכה ובנעילת הסנדל, ובתשמיש המטה, ואסור לקרות בתורה בנביאים ובכתובים, ולשנות במשנה בתלמוד ובמדרש ובהלכות ובאגדות. אבל קורא הוא במקום שאינו רגיל לקרות ושונה במקום שאינו רגיל לשנות, וקורא בקינות, באיוב ובדברים הרעים שבירמיה. ותינוקות של בית רבן בטלין, משום שנאמר (תהלים יט) **פקודי ה' ישרים משמחי לב**. רבי יהודה אומר: אף אינו קורא במקום שאינו רגיל לקרות, ואינו שונה במקום שאינו רגיל לשנות, אבל קורא הוא באיוב ובקינות ובדברים הרעים שבירמיהו, ותינוקות של בית רבן בטלים בו, משום שנאמר **פקודי ה' ישרים משמחי לב**".

מגמרא זו למדנו **שחיוב ללמוד תורה חל גם ביום ט' באב**, אלא מפני שלימוד התורה משמח את הלב, ושמחה אסורה ביום צרה זה, לכן חייב אדם ללמוד רק דברי תורה העוסקים בענייני צער, גלות או מוסר.

הטעם שאסור ללמוד תורה ביום ט' באב הוא משום שנאמר: "פיקודי ה' ישרים משמחי לב" (תהילים יט, ט), ומפסוק הזה למדים שבתורה יש מתיקות ושמחה, שהדגיש הכתוב "משמחי לב" שהתורה משמחת ליבו של אדם דהיינו שהשמחה של לימוד התורה היא לא רק כלפי חוץ אלא שהשמחה היא בלב ובנפש מה שאין כן בשאר שמחות שבעולם הזה, כי השמחה בעולם הזה היא רק חיצונית.

ט' באב הוא השיא של האבל בציבור היהודי, ואסור גם לקיים כרגיל את מצוות העשה החשובה של לימוד תורה שיש בה עריבות ומתיקות לאדם הלומד בה. לכן אסור לקרות בו ביום נביאים וכתובים ולשנות במשנה, בהלכה ובאגדה, וכמובן בגמרא, ואפילו תינוקות של בית רבן בטלים כליל מלימוד תורה באותו היום. אבל מותר לקרא את ספר איוב (חוץ מהסוף הטוב), ובדברים הרעים שבירמיה אבל אם יש ביניהם פסוק נחמה מדלג עליהם.

וכך פסק השולחן ערוך [סימן תקנד סעיפים א-ד]: "תשעה באב אסור... לקרות בתורה נביאים וכתובים, ולשנות במשנה ובמדרש ובגמרא בהלכות ובאגדות, משום שנאמר פקודי ה' ישרים משמחי לב (תהילים יט, ט) ותינוקות של בית רבן בטלים בו אבל קורא הוא באיוב ובדברים הרעים שבירמיה; ואם יש ביניהם פסוקי נחמה, צריך לדלגם. ומותר ללמוד מדרש איכה ופרק אלו מגלחין, וכן ללמוד פירוש איכה ופירוש איוב. ומותר לקרות כל סדר היום, ופרשת הקרבנות, ומשנת איזהו מקומן, ומדרש רבי ישמעאל. הגה: ומותר לחזור הפרשה בתשעה באב (מנהגים)".

ט' באב (או ערב ט' באב) שחל בשבת:

אם חל ט' באב בשבת, איסור לימוד התורה בט' באב מתנגש עם איסור אחר, והוא שאין להראות אבלות בשבת.

וכתב הרמ"א [אורח חיים סימן תקנ"ג סעיף ב'] : "ונהגו שלא ללמוד בערב תשעה באב מחצות ואילך, כי אם בדברים המותרים בתשעה באב; ולכן אם חל בשבת אין אומרים פרקי אבות (מהרי"ל ומנהגים)".

וכתב המשנה ברורה [שם ס"ק ח], שהטעם הוא משום שהתורה משמחת הלב. ומכל מקום כל זה אינו מן הדין, שהרי מן הדין בערב ט' באב מותרים כל חמש העינויים, אלא שעיקר הטעם למנהג הוא משום שהוא יכול ללמוד דברים המותרים בט' באב.

המשנ"ב הוסיף לדון במנהג זה, וכתב: "והנה מהרבה אחרונים משמע שתפסו המנהג הזה ולא ערערו עליו דאפילו אם חל בשבת הסכימו כמה אחרונים להתנהג כמו שכתב הרמ"א... אמנם יש איזה אחרונים שפקפקו מאד על המנהג הזה. ראשון לכל הרש"ל (ר' שלמה לוריא) וכתבו עליו שלמד בעצמו אחר חצות והתיר גם לאחרים בזה. גם הגר"א בביאורו כתב דחומרא יתירא היא וכן המאמר מרדכי בספרו מאריך בזה וכתב דהוא מביא הרבה לידי ביטול תורה ללומדים שמתרשלים ללמוד דברים המותרים בט' באב דאין אדם לומד אלא מה שלבו חפץ ועל כן דעתו להקל בזה/ וכתב דכן היה הוא נוהג ע"ש. וכן החיי אדם כתב דהוא חומרא בעלמא ועל כן נראה שמי שרוצה להקל בזה אין מוחין בידו".

בביאור הלכה [שם] הוסיף לתמוה על המנהג ללמוד בשבת רק בדברים המותרים ללמוד בט' באב, ואלו הם תורף דבריו: ועינינו הרואות דכמה תלמידי חכמים מתרשלים בלימוד המותר ביום ט' באב עצמו משום דצער

הוא להם ללמוד במה שאינם רגילין וגם אני בעוונות הרבים כאחד מהם, ולכן איני חושש לסברא זו ודעתי נוטה להתיר אפילו בחול עד סמוך לבין השמשות ואי לאו דמיסתפינא מחברייא הייתי אומר שאפילו ביום ט' באב עצמו היה לנו להקל, דבעוונות הרבים נתקלקלו הדורות וביום ט' באב מטיילין בשווקים ומשיחין שיחת חולין ואפילו היודעים ספר וקצת הלומדים מקילין בזה, **ופשיטא דבאופן זה יותר עדיף להם ללמוד**, וכיוצא בדבר מצינו בירושלמי אמר ר' אבא בר ממל אלו היה מי שיתמנה עמי הייתי מתיר מלאכה בחול המועד, כלום אסרו אלא כדי שיהא אוכלין ושותין ושמחין ועוסקין בתורה הרי הם אוכלין ושותין ופוחזין ע"כ. ואף אנו נאמר **כלום אסרו הלמוד אלא כדי שיהיו יושבין בעניני צער ואבילות ומתוך כך זוכרין ודואגין על חורבן הבית**, והנה מטיילין ומשיחין שיחת חולין ומשיחין דעתן מן האבילות ומתוך כך באים לידי שחוק והיתול. אלא דמאחר שאיסור ברור הוא בש"ס ופוסקים (ללמוד תורה בט' באב עצמו) פשיטא דאין לנו כח להקל ושומר נפשו ירחיק עצמו משחוק והיתול וטיוול והשם יכפר בעד השוגגים. **אמנם בערב ט' באב יש להקל**, כיון שלא הוזכר בש"ס ופוסקים, וכן אני נוהג אף בחול, **ומכל מקום מי שמרגיש בעצמו שיוכל לדחוק וללמוד דברים המותרים ולא ימעט מפני זה בלימודו - קדוש יאמר לו**, ואחר כוונת הלב הן הדברים. עד כאן.

ונראה להוסיף, שהרי למדנו מן הגמרא בתענית [דף ל עמוד א], שאומנם אין האבל מתעסק בתורה, אבל אף על פי כן הוא אינו צריך להתנתק ממנה לגמרי ואל לו למלא את ראשו בהבלים ודברי הבאי, כפי הצפוי לכל מי שמתנתק מן התורה, לפי שהלב לא יכול להיות פנוי גם מהתורה וגם מההבלים ולכן כשאין תורה, אז מיד נכנסים ההבלים מאליהם, וכפי שכתב הרמב"ם "אין מחשבת עריות מתגברת אלא בלב פנוי מן החכמה". וכבר אמרו חז"ל [כתובות דף נט עמוד ב]: "הבטלה מביאה לידי שעמום ושיגעון".

על כן חלילה לבטל את הזמן לריק, אלא האבל צריך להתעסק בתורה בעיניני אבילות (באופן בלתי מעמיק כי ההעמקה והפלפול יוצרות שמחה אפילו בעינינים אלו).

לכן אבל קורא במקרא דברים מצערים כגון: במגילת הקינות - ספר איכה, שכתב ירמיה הנביא ובו תיאור הצער של עם ישראל בעקבות חורבן בית ראשון והגלות (וכן את מדרש רבה איכה ומדרש "אלה אזכרה" על עשרה הרוגי מלכות). ובאיוב - שיש בו תיאור על הסבל של איוב, וההתייחסות רחבה על חוסר ההבנה של האדם בהנהגת העולם. ובדברים הרעים - דברי התוכחה והזעם - שבספר ירמיה, כשאת נבואות הנחמה יש לדלג. מהטעם הזה אפשר ללמוד גם מסכת מועד קטן, שיש בה דיני אבילות, ואת סוגיות החורבן בגמרא [גיטין דף נה עמוד ב' ואילך] המבארות סיבות אחדות לחורבן הבית ומתארות צרות לא מעטות שאירעו שם, וכן את ביאור מגילת איכה (חלק מפירוש זה נמצא בפרק "חלק" במסכת סנהדרין). וכמו כן תינוקות של בית רבן פוסקים מלימוד תורה בגלל השמחה שיש בלימוד, לכן אסור לגרום לילדים לשמוח ביום זה. צריך לזכור שגם להורים יש שמחה בזה שהם שולחים את ילדיהם לבית המדרש ללמוד תורה [ע"פ הפירוש על "עין יעקב"].

לקט פסקי דינים מרבתינו האחרונים:

- א. ישנם האוסרים ללמוד תורה אפילו ע"י הרהור [שו"ע], מפני ששמחה היא לו.
- ב. חזן שקורא את הפרשה מותר לו לחזור על הפרשה לפני הקריאה שהוא קורא בתורה כדי שלא תצא תקלה מתחת ידיו.
- ג. מותר לקרוא כל סדר היום בתפילה, כולל שירת הים, פרשת הקורבנות, וברייתא דרבי ישמעאל, וברכת כהנים, שכל זה כלול בתפילה ואין סיבה לאסור.

ד. אין לקרוא תהילים בט' באב. אבל מי שמיקל לקרוא תהילים יש לו על מי שיסמוך, אבל "חק לישראל" ואת סדר המעמדות יש להחמיר שלא לקרוא בט' באב, אפילו אם הוא רגיל בזה בכל יום, ומותר להגיד פיטום הקטורת ושיר של יום.

ה. כשחל ט' באב להיות ביום ראשון (כמו השנה) רשאי ללמוד בשבת גם אחרי חצות היום כל מה שירצה, אלא שטוב יותר ונכון ללמוד בהלכות תשעה באב (אם הדבר לא יביאו לידי ביטול תורה).

ו. מותר ללמוד ספר מוסר שמעורר לתשובה שמתוך שלומד דברי מוסר רואה מה שאינו עושה כשורה וכך חוזר בתשובה וזה עוזר בבנין בית המקדש השלישי בע"ה.

יהי רצון שנזכה לראות את בנין ביהמ"ק השלישי בזמננו, "מתוך כל המתאבל על ירושלים זוכה ורואה בבנינה".

אכילת בשר ושתיית יין בימי "בין המצרים"

רון חזי

פתיחה:

המשנה [תענית פרק ד] כותבת "ערב תשעה באב לא יאכל אדם שני תבשילין לא יאכל בשר ולא ישתה יין", ובגמרא [תענית ל, א] "אמר רב יהודה: לא שנו אלא משש שעות ולמעלה, אבל משש שעות ולמטה - מותר. ואמר רב יהודה: לא שנו אלא בסעודה המפסיק בה, אבל בסעודה שאינו מפסיק בה - מותר". והשולחן ערוך [סימן תקנב] פסק "ערב תשעה באב לא יאכל אדם, בסעודה המפסקת, שאוכלה אחר חצות, בשר ולא ישתה יין".

מכאן אנו לומדים שזהו דין גמור שאין לאכול בשר ולשתות יין בסעודה המפסקת בערב תשעה באב. וגדר סעודה מפסקת הוא שאוכלה אחר חצות היום ואין אחריה סעודה ממשית אחרת.

המנהג להקדים את האיסור:

למרות זאת ראינו בראשונים שהרבה מקהילות ישראל נהגו להחמיר ולאסור אכילת בשר ושתיית יין עוד לפני ערב תשעה באב, כמובא ברמב"ם [הלכות תעניות פרק ה]: "וכבר נהגו ישראל שלא לאכול בשר בשבת זו (=בשבוע שחל בו תשעה באב)", ובטור [אורח חיים סימן תקנא] "ומנהג אשכנז היחידים נמנעים מבשר ויין מי"ז בתמוז ואילך ומראש חודש ואילך נמנעים כולם מבשר ויין זולת שבת שאוכלין ושותין כדרך כל השנה כולה". אמנם המנהג לא התפשט בכל עם ישראל כמובא במגיד משנה [הלכות תעניות פרק ה הלכה ו] "המנהג הזה לא פשט בארצות אלו לענין אכילת בשר שאין נמנעין אלא ערב התענית, ובספר המאורות [תענית ל ע"א עמוד ש"ו] הביא את לשון הרמב"ם, וסיים: "ובמקומות אלה אין מנהג זה אלא ליחידים שמחמירים על עצמם, ויפה הדבר".

מכאן אנו למדים, שכולם מודים שהאיסור חל רק בערב תשעה באב, אלא שחלק מקהילות ישראל קבלו על עצמם להחמיר ולאסור אכילת בשר ושתיית יין עוד קודם לכן; יש שהחמירו בכל השבוע שחל בו תשעה באב (משבת "חזון" עד ערב ט' באב), יש שהחמירו מר"ח אב, ויש מעטים שהחמירו אף מי"ז בתמוז ואילך.

רקע לקשר שבין חורבן הבית לבין איסור אכילת בשר ושתיית יין מצינו בגמרא [בבא בתרא ס. ב] "כשחרב הבית בשניה, רבו פרושין בישראל שלא לאכול בשר ושלא לשתות יין. נטפל להן ר' יהושע, אמר להן: בני, מפני מה אי אתם אוכלין בשר ואין אתם שותין יין? אמרו לו: נאכל בשר שממנו מקריבין על גבי מזבח, ועכשיו בטל? נשתה יין שמנסכין על גבי המזבח, ועכשיו בטל? אמר להם: א"כ, לחם לא נאכל, שכבר בטלו מנחות! אפשר בפירות. פירות לא נאכל, שכבר בטלו בכורים! אפשר בפירות אחרים. מים לא נשתה, שכבר בטל ניסוך המים! שתקו. אמר להן: בני, בואו ואומר לכם: שלא להתאבל כל עיקר אי אפשר - שכבר נגזרה גזרה, ולהתאבל יותר מדאי אי אפשר - שאין גוזרין גזירה על הצבור אא"כ רוב צבור יכולין לעמוד בה... תניא, אמר ר' ישמעאל בן אלישע: מיום שחרב בית המקדש, דין הוא שנגזור על עצמנו שלא לאכול בשר ולא לשתות יין, אלא אין גוזרין גזרה על הצבור אא"כ רוב צבור יכולין לעמוד בה".

לפי מאמר רבי ישמעאל יוצא, שאכן היה ראוי ונכון לאסור בשר ויין כל השנה (כמו שרצו אותם הפרושים להנהיג) אלא שהציבור לא יכולים לעמוד בגזרה חמורה כל כך. אמנם לנהוג בחומרה זו רק מר"ח אב או בשבוע שחל בו תשעה באב, שהוא סמוך ליום החורבן הנורא, זוהי בהחלט גזרה שניתן לעמוד בה. זאת ועוד, המשנה בתענית [פרק ד] אומרת "משנכנס אב ממעטין בשמחה", וכידוע "אין שמחה אלא בבשר" [פסחים קט, א]. לכן ראוי להימנע מאכילת בשר ושתיית יין לפחות מראש חודש אב.

כיום רוב עם ישראל נוהג לאסור אכילת בשר ושתיית יין לפני תשעה באב, אלא שנחלקו במשך זמן האיסור. ספרדים מלאחר ר"ח עד עשירי באב אוסרים בשר, וכן כתב מרן החיד"א במורה באצבע [אות רלג] וזו לשונו: "בראש חודש אב נהגנו לאכול בשר לכבוד ראש חודש". וכתב הגאון מהר"ח פלאג'י במועד לכל חי [סימן י אות ז]: ומי לנו גדול מיוסף צדיקא (הוא מרן החיד"א ז"ל) שנהג בעצמו לאכול בשר בראש חודש אב, וכן פסק הגאון רבנו עובדיה יוסף שליט"א [שו"ת יחוה דעת חלק א סימן מא] **מכל מקום המנהג אצלנו בירושלים להקל בראש חודש אב באכילת בשר, ואין אחר המנהג כלום. אשכנזים נוהגים לאסור אכילת בשר מר"ח עד עשירי באב כולל ר"ח אולי משום שבירושלמי [פרק ד דתענית הלכה ה] כתוב דאיכא מאן דאמר שבתשעה בתמוז הובקעה העיר בחורבן בית ראשון ובראש חודש אב חרב בית המקדש, עוד אולי בגלל תענית צדיקים, שהרי בר"ח אב נפטר אהרון הכהן וגם האר"י ז"ל החמיר לא לאכול בשר בר"ח אב.**

איסור שתיית יין יש אוסרים בשבוע שחל בו, יש אוסרים מר"ח ויש שנוהגים לאסור מי"ז בתמוז. ומנהג ירושלים לשתות יין גם בשבוע שחל בו.

ק"ק תימן לא נהגו להחמיר מעבר לדינא דתלמודא אלא רק בסעודה מפסקת בערב תשעה באב לא אוכלים בשר ולא שותים יין.

הסיבה לנוהגים לאסור אכילת בשר ושתיית יין עד עשרה באב למרות שהסתיימה תקופת בין המצרים היא מכיוון שהציתו אש בבית המקדש בתשעה באב ונשרף עד שקיעת החמה ביום עשירי, אלא שאת הצום קבעו בתשיעי משום שהתחלת הפורענות יותר חמורה.

כתב הרשב"א בתשובה [ח"א סימן שן]: "נהגו אבותיכם נוחי נפש שלא לאכול בשר משנכנס אב ואע"פ שאין כאן איסור כלל מדין התלמוד שאפילו בערב הצום בסעודה שאין מפסיק בה מותר לאכול בשר ולשתות יין. אפילו כן מי שאוכל בשר בכל המקומות שנהגו בו איסור פורץ גדרן של ראשונים ופורץ גדר ישכנו נחש (קהלת יח, ע"ז כז): של דבריהם" עכ"ל.

מכאן למדנו את החומרה של המנהג למרות שאין זה עיקר הדין, ולכן כל כל יהודי ימשיך במסורת אבותיו.

יהי רצון שהשי"ת יזכנו לראות בנחמת ציון וירושלים, במהרה בימינו אמן.

אשריכם ישראל שלומי בנעטיה

בגמרא [כתובות סו, ב] מובא מעשה מזעזע שאירע בימי החורבן:

"תנו רבנן: מעשה ברבן יוחנן בן זכאי שהיה רוכב על החמור והיה יוצא מירושלים, והיו תלמידיו מהלכין אחריו. ראה ריבה (נערה) אחת שהיתה מלקטת שעורים מבין גללי בהמתן של ערביים, כיון שראתה אותו נתעטפה בשערה ועמדה לפניו, אמרה לו: רבי, פרנסני! אמר לה: בתי, מי את? אמרה לו: בת נקדימון בן גוריון אני. אמר לה: בתי, ממון של בית אביך היכן הלך? אמרה לו: רבי, לא כדין מתלין מתלא בירושלים מלח ממון חסר? ואמרי לה חסד. ושל בית חמיד היכן הוא? אמרה לו: בא זה ואיבד את זה. אמרה לו: רבי, זכור אתה כשחתמת על כתובתי? אמר להן לתלמידיו: זכור אני כשחתמתי על כתובתה של זו, והייתי קורא בה אלף אלפים דינרי זהב מבית אביה חוץ משל חמיה. בכה רבן יוחנן בן זכאי ואמר: אשריכם ישראל, בזמן שעושין רצונו של מקום - אין כל אומה ולשון שולטת בהם, ובזמן שאין עושין רצונו של מקום - מוסרן ביד אומה שפלה, ולא ביד אומה שפלה אלא ביד בהמתן של אומה שפלה."

במעשה זה רואים אנו שר' יוחנן בן זכאי, שרואה את בת ישראל מלקטת שעורים מבין גללי בהמות, משבח את ישראל ואומר לאחר ראיית מעשה זה "אשריכם ישראל". וכאן יש לתמוה, היאך יכול ר' יוחנן לומר אשריכם ישראל? אם היה אומר זאת כשהיה רואה לימוד תורה או קיום מצווה היינו מבינים, אבל כשרואה את ישראל בשפלותם אומר אשריכם ישראל?!

מסביר ומפרש המהר"ל [נצח ישראל עמוד פג], כי למרות שנראה במקרה זה שישאל בשפלותם, יש לראות את ההבנה העליונה בסיפור.

ישראל משולים לצורה שלימה שאין לה חיסרון או בינוניות; יש בה רק שתי אפשריות: שלמות גמורה או שפלות גמורה. בזמן שישראל עושים רצונו של הקב"ה, שאז הם מגיעים לשלמות הגמורה, אין שום אומה ולשון יכולה לשלוט בהם וכך הצורה השלימה (שהיא ישראל) מושלת בחומר (שהם שאר אומות העולם), ולא החומר מושל בהם. ואם אין ישראל עושים רצונו של הקב"ה, אזי הם נמסרים בידי אומה שפלה, שהיא חומר, ולא רק בידי אומה שפלה אלא בידי גללי בהמותיהם של אומה שפלה, שזה שיא החומריות, ודבר זה מראה שהם הגיעו למצב שהם יותר חומרניים מגללי בהמות האומה ששולטת בהם ושהגיעו לשיא השפלות.

על אותו עניין אומר הרמב"ן באגרתו [הובא בשו"ת חתם סופר חלק ב (יו"ד) סימן רלג], שכל מקום המקודש יותר מחברו חרוב ושמים יותר מחברו. זאת אומרת שכל מי שגדול מחברו - נפילתו, אם תהיה, גדולה וקשה יותר.

אנו רואים זאת גם לעניין טומאה. בהמה שמתה יש בה טומאה מסוימת. גוי שמת, טומאתו גדולה מזו של הבהמה. ויהודי שמת טומאתו גדולה משל כולם והוא נחשב לשיא הטומאה. וכל זאת למה? מכיוון שהיהודי הגיע בנפשו, רוחו ונשמתו בעולם הזה לדרגה גבוהה מזו של הבהמה ושל הגוי.

ראינו, אם כך, את דבריהם הנפלאים של המהר"ל ושל הרמב"ן ומהם אנו יכולים להבין את התובנה העליונה שאליה הגיע ר' יוחנן בן זכאי כשאמר "אשריכם ישראל". תובנתו הגדולה והעמוקה בנויה אפוא על הבנת הקשר החזק, העמוק והאינסופי של עם ישראל לתורה. ר' יוחנן בן זכאי הבין שקשר זה הינו כל כך חזק עד כדי כך שהוא מבטא את עצמיותו של עם ישראל - שאם הם מקיימים את תורה ועושים את רצון הבורא יתברך, אזי הם מגיעים לשיא השלמות ואין שום אומה ולשון יכולה לשלוט בהם והם ממש בלתי פגיעים. אך כאשר אין הם עושים רצון

הבורא אזי לא רק שנמסרים בידי אומות העולם, אלא כמו במעשה, בידי גללי בהמותיהם של הבזויים שבאומות. כך מובן הקשר העמוק של עם ישראל ועצמיותו לתורה הקדושה. לאחר שהבין ריב"ז תובנה זו, אמר ובצדק, "אשריכם ישראל".

יהי רצון שנזכה כולנו לגדול בתורה ולהאדירה, ללומדה וללמדה ולקיים אותה ואת רצון הבורא יתברך, כדי שיתקיים גם בנו הנאמר: "אשריכם ישראל". אכי"ר.

ימי בין המצרים

שמוליק לבנה

פתיחה:

נמצאים אנו בימי "בין המצרים". ימים אלו, ימים גדולים הם, הן בחומרתם והן ביכולת להשיג בהם השגות רוחניות ביתר קלות. לעיתים מביטים אנו על הפרטים ולא נותנים את הדעת להסתכלות מרחבית על מהלך הימים הקדושים הללו. לכן הבאתי מספר דברים יסודיים מתוך ספר התודעה [פרק לב], שריכוז בקצרה את ענייני הימים הללו בטוב טעם ודעת. יהי רצון שנזכה להפנים את הדברים.

מהות ימים אלו:

עשרים ואחד הימים שבין שבעה עשר בתמוז לתשעה באב נקראים ימי "בין המצרים", על שם הכתוב [איכה א] "כל רודפיה השיגוה בן המצרים" ואמרו חז"ל: אלו ימי הצרה שבו שבעה עשר בתמוז לתשעה באב, שבהם "קטב מרירי" (שמו של שד מזיק) מצוי, ושאר מזיקים שולטים בעם ישראל וצרות רבות וקשות פוקדות את עם ישראל וכן חרב הבית בראשונה ובשניה ומשום כך הוקבעו כל ימי בין המצרים לאבל על חורבן בית המקדש.

מעט ממנהגי הימים הללו:

לכן ממעטים בשמחה בימים אלה יותר מכל השנה, ואין נושאים נשים מי"ז בתמוז ועד ט' באב, ואין עושים מחולות וריקודים בימים אלה ואין שומעים בהם קול נגינה משם כלי שיר, ואין עושים טיולים וביקורים של תענוג ואין מסתפרים בהם. אולם הספרדים נוהגים להתיר תספורת עד השבוע שחל בו ט' באב, כדעת מרן הבית יוסף.

ברכת שהחיינו:

וכן נוהגים שאין מברכים "שהחיינו" בימים אלה על בגד חדש או על פרי חדש כיוון שהזמן הוא זמן של פורענות אין לברך שהחיינו על זמן פורענות, ולכן אין לובשים בגד חדש ואין אוכלים פרי חדש. אבל אם נזדמנה לו מצווה עוברת-כגון ברית מילה או פדיון הבן-מברך "שהחיינו". וכן אם נזדמן לו פרי חדש שלא ימצא לו אחרי ט' באב מברך ואינו מחמיץ ברכת המצווה. ונוהגים לברך שהחיינו בשבת, ולכן אם נזדמן לו פרי שלא ימצא אחר ט' באב ואפשר לו להשהות את הפרי עד ליום השבת-ראוי להשהותו ולברך שהחיינו בשבת. אשה הרה שמתאוה לפרי חדש וכן חולה שצריך לבריאות אוכלים ומברכים שהחיינו.

שליטת המזיקים בימים אלו:

בימים אלה שולטים המזיקים, ולכן יזהר בהם האדם מכל דבר שיש בו חשש נזק וסכנה, יותר מן הזהירות שבכל השנה. ולא יכה הרב את התלמידים בימים ההם אפילו מכה קטנה ברצועה, וכן לא יכה אב לבנו בימים אלה.

זכר לחורבן:

ואנשי מעשה קובעים לעצמם בכל יום זמן להתבונן ולהתאבל על חורבן בית המקדש ויש מקומות שבהם נוהגים להגיד "תיקון חצות" בחצות היום.

יה"ר שנזכה לבניין בית המקדש במהרה בימינו אמן.

סיבות החורבן הדרך לגאולה

איתי וייקסלפיש

כמעט 2000 שנה אנחנו בוכים על חורבן הבית כל אדם צריך להבין מה עליו להרגיש ולחשוב ברמה האישית וכיצד אגדות החורבן ממשיכות להיות אקטואליות גם אחר שנים כה רבות.

המהר"ל [נצח ישראל עמוד קכב] כותב עיקרון יסודי בהבנת האדם וההיסטוריה. הוא קובע שכל דבר חוזר בסוף לטבעו, והגם שזה לא נראה באופן לבסוף הדברים יחזרו לטבעם. לדוגמא: האדם נוצר מעפר ולמרות שבחיותו הוא נראה רחוק מאד מן העפר בסופו אל העפר ישוב. ממשיך המהר"ל ואומר שהטבע של עם ישראל הוא להיות במקום המקורי שלו היינו בארץ ישראל כשבמרכזו עומד ביהמ"ק, ולמרות שעכשיו זה נראה רחוק מן האופק, לבסוף העם יחזור לטבעיותו. הבנה זו טבועה בכל אחד ואחד בישראל וזה הדבר שנותן לנו את הכוח להמשיך ולבכות בכל שנה ושנה בציפייה לגאולה.

ישנו סיפור מפורסם על נפוליון שהבחין בתכונה הזאת אשר נמצאת אצל היהודים, וכך מסופר: מידי פעם, כדרכו, היה יוצא נפוליון לחוצות העיר לשוח עם האנשים כשהוא מוסווה בלבוש אזרחי כאחד העם. לילה אחד יצא כדרכו, כשלפתע הגיע לאוזניו כל בכי המוני אשר עורר את סקרנותו והוא התאוה לבדוק את מקור הבכי ואת סיבתו. על פי הבכי זיהה את מקורו, ומקורו היה בבית הכנסת. הוא נכנס לשם וראה שהכל כ"כ חשוך, מלבד כמה נרות בודדים דולקים, ויהודים רבים אשר יושבים עם ספרים בידיהם כאשר הם בוכים לאור הנר הדולח אשר דועך לאיטו. נפוליון לא גילה את זהותו ופנה לאיש היושב קרוב לדלת ושאלו לפשר בכי זה. ענה לו האיש שהם בוכים על חורבנה של ירושלים ועל ביהמ"ק שאבד ליהודים. ניסה נפוליון להיזכר מתי הוא שמע לאחרונה על מלחמה כלשהי שבה

נכבשה ארץ היהודים ונחרב בית מקדשם, ומשלא הצליח להיזכר פנה אל האיש ואמר לו להרגיע את אחיו הבוכים ולנחמם, שהרי שמועת שווא הגיעה לאוזניהם על אודות אסון זה. למשמע דבריו האחרונים החל האיש לגחך. או אז חשף נפוליאון את זהותו, ואמר שלאוזניו מגיעים מקורות אינפורמציה רבים יותר ומהימנים יותר, "אם אני לא שמעתי על כל התארגנות צבאית במזרח התיכון יכול לבבכם להיות סמוך ובטוח ששום רעה לא תאונה לבתי הכנסת שבירושלים". "לא, כבוד אדוני המלך", תיקן היהודי את נפוליון, "הכאב, הבכי והצער שלנו ושל כל יהודים הפזורים בשלל מקומות בגלות הם על העיר ועל הבית שהיו ונחרבו בתאריך זה - ט' באב - לפני למעלה מ 1600 שנה". כששמע זאת המלך עמד נפעם על עמדו אחוז סרעפים ומחשבות על העומק ההיסטורי שנגלה לעיניו ולא ידע על אודותיו. לבסוף הפטיר בביטחון: "עם המסוגל לבכות על אובדן מולדתו, חורבן עירו ושרפת בית מקדשו גם אחר זמן רב כל כך והשנים שעברו לא הקהו את רגשותיו וממשיך הוא להתנהג כאילו שמתו מוטל לפניו, שוב ישוב לכל מה שאיבד, גם אם יארך היום שישובו לבנותו, אך ללא ספק יצליחו הם ביום מן הימים לממש את מאווייהם. שהרי עמים רבים עלו על במת ההיסטוריה וירדו ממנה, אומות רבות היו ונעלמו, כי רבים הם תהפוכות תבל. לכן ללא ספק שזיכרון עמוק שאינו דועך ונעלם אחר שנים כל כך רבות אינו חלק מחוקי העולם, ואין בו את השחיקה הטבעית ועל כן סביר להניח שהוא לא ידעך לעולם. ויחזור העם לארצו ולתפארתו".

למרות כל האמור לעיל שאבלות על החורבן הנה טבעית בעם ישראל בכל זאת אנו צריכים לבדוק מהי הדרך האמיתית שבה כל אחד ואחד מאתנו יכול להגיע לאבלות של חורבן בית המקדש.

העיקרון המרכזי המוביל לדבר זה בנוי על כך שחובה עלינו לקשר את המציאות המורכבת בימינו לחורבן בית המקדש.

הרב דסלר בספרו מכתב אליהו [חלק ב' עמוד 47] כותב, שמי שלא מרגיש את הצער במצבו הרי זה סימן שליבו שלם עם הגלות וממילא אם היה בדור החורבן בגללו ובגלל שכמותו היה נגרם החורבן. אך מי שמרגיש את הצער בתוכו ומצטער על כך שאינו יכול להידבק בה' כראוי הרי זה התיקון השלם שהרי כל מטרת הצרות שה' מביא לעולם מטרתם להביא את האדם להסתכלות מחודשת במעשיו ומחשבותיו ולהוציאו מהערפל האופף את נתיב חייו על מנת לשפרם. בכך ראינו שהאבל על בית המקדש חייב להיות קשור להתמודדות היומיומית שכל אחד מאתנו חווה שכן הצער על חורבן בית המקדש היא העבודה הרוחנית שבלב וזוהי דרך הגאולה.

ההבנה, שכל מה שקורה בעולם יש לו מטרה בעולם, ואין המאורעות מתרחשים סתם כך, מופיעה בהדגשה רבה במקורותינו. הרמב"ן [שמות פרק יג פסוק טז] כתב: "שאיין לאדם חלק בתורת משה רבנו עד שנאמין בכל דברינו ומקרינו שכולם נסים אין בהם טבע ומנהגו של עולם, בין ברבים בין ביחיד, אלא אם יעשה המצות יצליחנו שכרו, ואם יעבור עליהם יכריתנו ענשו, הכל בגזרת עליון". כלומר, על פי התורה יש חיוב לראות את יד ה' והשגחתו בכל המתרחש בעולם. כעניין הזה כתב גם הרמב"ם בהלכות תעניות, שאם תארע צרה, ואנשים יאמרו שהצרה הזאת הגיעה כמנהג העולם, הרי זו "דרך אכזריות" הגורמת להם להידבק במעשיהם הרעים ולא לחזור בתשובה, ואז הקב"ה מביא עליהם עוד צרה כדי שיחזרו בתשובה. ואם הם עדיין אומרים שזה הגיע במקרה תבוא עוד צרה, וכן על זה הדרך. לכן חובה עלינו להתבונן במציאות ולהשתדל להבין את הרמזים הנשלחים עלינו משמים ולא לנהוג בדרך האכזריות.

יהי רצון שיקויים בנו הפסוק "שִׁמְחוּ אֶת יְרוּשָׁלַיִם וְגִילוּ בָּהּ כָּל אֲהָבֶיהָ שִׁישׁוּ אֶתֶּהּ מְשׁוֹשׁ כָּל הַמְתָּאֲבָלִים עָלֶיהָ" [ישעיה סו, י] ודרשו על כך חז"ל כל התאבל על ירושלים זוכה ורואה בשמחתה, בבניינה ובגדולתה.

תשעה באב שחל להיות במוצאי שבת

יצחק ביטון

חליצת נעלים קודם התפילה:

בגמרא בפסחים משמע שבין השמשות של תשעה באב אסור כמו יום הכיפורים עצמו מיד עם שקיעת החמה בחמישה עינוים (אכילה, שתיה וכו').

בספר "הרוקח" נאמר שאם חל במוצאי שבת הולכים עם נעלים לבית הכנסת משום כבוד השבת ומיד לאחר "ברכו" של ערבית חולצים הנעלים ויושבים לארץ. וקשה, הרי תפילת ערבית היא לא מיד בצאת הכוכבים אלא לאחר צאת הכוכבים ולפי דברי הגמרא היתה אמורה להיות חליצת הנעליים עוד קודם לכן.

ויש ליישב זאת על פי דברי הפוסקים, שכיוון שיש לנו את מצוות הוספה מקודש לחול לכן יחלוץ מנעליו רק לאחר "ברכו" כדי להוסיף מקודש לחול (חוץ מהש"ץ).

לדעת הרמ"א כולם חולצים לאחר "ברכו" חוץ מהשליח ציבור, וזו לשונו [תקנ"ג, ב]: "בחול נוהגין לחלוץ מנעלים קודם שיאמר ברכו, ואם הוא שבת חולצים לאחר ברכו מלבד שליח צבור שחולץ קודם ברכו (הגהות מיימוני), רק אומר תחלה: המבדיל וכו' (מנהגים בשם מהרא"ק)".

במשנה ברורה [שם ס"ק ה], כתב לבאר, שאף שמנהגם היה להתפלל מעריב מבעוד יום מכל מקום לאחר ברכו הוא בכלל לילה לענין זה, ולכן הקדימו לחלוץ לפני ברכו. ובמהרי"ל כתב דיש לחלוץ מנעלים קודם שהולכין לבית הכנסת. ועל כל פנים יראה לחולצם קודם בין השמשות.

לגבי מוצאי שבת ביאר המשנה ברורה [שם ס"ק ו'] שהטעם לדחיית החליצה לאחר ברכו הינה משום שאסור לעשות שום סימן אבלות בשבת. עוד העיר שם שבחליצה לא יגע בידיו בנעלים כי אחרת יצטרך ליטול ידיו. ובדיעבד אם נגע - ינקה ידיו בכל מידי דמנקה.

אמנם שליח ציבור יחלוץ לפני ברכו מפני הטרופ (חשש שיתבלבל) וכדי שלא יראה עינוי בשבת [משנה ברורה שם ס"ק ז'].

הגאון רבי אליעזר בספרו הסתפק בדעת הרמ"א ואומר שכל מה שאמר הרמ"א שמותר לחלוץ לאחר ברכו זה היה כיוון שכוונתו היתה רק למקדימים להתפלל מבעוד יום, אבל במצב רגיל לא. אומר רבנו עובדיה יוסף שליט"א שדבריו לא נראים, כיוון שלא רגילים להתפלל מבעוד יום.

וכן כתב רבי יוסף חיים מצאנז שאף על פי שמתפללים רק אחרי צאת הכוכבים מכל מקום אין לחלוץ לפני ברכו, כי כך קיבלו עליהם ישראל שבמוצאי שבת שחל תשעה באב חולצים רק לאחר אמירת ברכו, ומנהג ישראל דין הוא. וגם משום קדושת שבת שלא להראות אבלות בפרהסייה בשבת.

לסיכום:

ראינו דין הגמרא בפסחים שאומרת שתשעה באב כמו יום כיפורים לעניין חמשת העינוים. ראינו את דעת הרמ"א שאומר לחלוץ נעליו לאחר ברכו (מלבד הש"ץ).

להלכה ולמעשה:

מותר ואפשר ללא חשש להישאר במנעלים עד לאחר אמירת ברכו וזאת אף על פי ששקעה השמש, משום כבוד השבת ומצוות הוספה מקודש על חול. וכאשר נוסף לזאת את שיטת רבינו תם, שבמשך 58 דקות אחר השקיעה נחשב עדיין יום גמור, אז ודאי שניתן להישאר עם נעליים עד אחר אמירת ברכו. כך פסק מרן הרב עובדיה יוסף ה' ישמרהו ויחיהו.

שיטה טובה לפטור את הבעיה מביא הרב עובדיה בספרו הקדוש "יחווה דעת" והיא: יכריז הגבאי שתפילת ערבית תהיה חצי שעה אחר זמן שקיעת החמה ובכך יוכל הציבור הקדוש להחליף בגדים ונעלים ואז להתפלל.

שירים, נגינות, וריקודים ב"בין המצרים" אייל אלגביש

איסוף מקורות:

- (1). שולחן ערוך הלכות תשעה באב (הלכות זכר לחורבן).
- (2). משנה ברורה חלק ו.
- (3). פניני הלכה חלק זמנים.
- (4). ילקוט יוסף (מועדים) עמ' 553 סעיפים ד-ה ובהערות.
- (5). מסכת גיטין דף ז עמ' א ובתוספות.
- (6). המאירי.
- (7). שאילת שלמה חלק ו.

ראשי פרקים:

- א. חלק א' - מקור איסור שמיעת שירים: גמרא גיטין (ז, א), גמרא סוטה (מח, א), רמב"ם (תעניות ה, יד), המאירי, שו"ע (תקס, ג), הרמ"א ומשנה ברורה (שם).
- ב. חלק ב' - בין המצרים עדיף להחמיר: שו"ת אגרות משה (חלק א', קסו אורח חיים), שדה חמד (ו, 465 א), שו"ת יחוה דעת (ו, לד).
- ג. חלק ג' - האם יש הבדל בין שירי קודש לשירי חול (לעניין שירתם ושמיעתם): שו"ת שאילת שלמה (חלק ו' סעיף נב), ילקוט יוסף מועדים (דן גם לגבי ריקוד).

א. האיסור בימות השנה:

למדנו בגמרא במסכת גיטין [ז, א] שישנו איסור בשמיעת שירים במשך השנה. וכך נאמר: "שלחו ליה למר עוקבא, זמרא מנלן דאסיר? (משמע משאלת הגמרא שפשוט להם שאסור אלא שמבררים את המקור) שרטט וכתב להו (השיב להם): 'אל תשמח ישראל אל גיל כעמים' [הושע ט]".

שואלת הגמרא: "ולשלח להו מהכא (מדוע לא שלח מר עוקבא תשובה מהפסוק הבא) "בשיר לא ישתו יין, שכר לשותיו" [ישעיה כד]?

משיבה הגמרא: מההוא (אם היינו לומדים מהפסוק "בשיר לא ישתו") הוה אמינא הני מיילי זמרא דמנא (הייתי חושב שאסור דווקא לשמוע נגינה בכלי שהרי כתוב "בשיר") אבל דפומא שרי (אך שירה בפה הייתה מותרת), קמ"ל (לכן השמיע מר עוקבא ע"י הפסוק הראשון, "אל תשמח ישראל" כלומר אל תשמח בכלל לא בפה ולא בכלי נגינה), עד כאן דברי הגמרא.

וכן בגמרא סוף סוטה [מת, א] מובא: "משבטלה סנהדרין בטל השיר מבית המשתאות שנאמר 'בשיר לא ישתו יין'".

מפירושי רש"י ותוספות בגיטין [ד"ה זמרא] משמע שכל האיסור שנאמר בגמרא על ניגון ושירה הוא דווקא בבית משתה, מכיוון שכששרים בבית המשתה ומנגנים, עלולים לבוא לידי קלות ראש והוללות וליצנות. אך בבית אין כ"כ חשש זה ולכן מותר לשיר ולנגן.

התוספות הוסיפו, שאסור להגזים יותר מדי בשירים בבית. כמו אותו אחד שסיפרו עליו בגמרא ירושלמי שהיה הולך לישון ומתעורר תוך כדי תזמורת - שזה אסור. אך בשעת מצווה כמו חתן וכלה - ודאי שמותר ומצוה לנגן ולשיר.

סיכום שיטת תוספות:

א. בבית מותר אבל לא יותר מדי.

ב. בשמחת מצווה מותר.

ג. במשתה אסור.

ראיה לדברי תוספות שהאיסור הוא דווקא בבית משתה - מצינו בגמרא בסוף מסכת סוטה. "משבטלה סנהדרין, בטל השיר בבית המשתאות".

מלשון הגמרא יוצא, שהטעם שאסור לשיר ולנגן לפי רש"י ותוספות הוא משום קלות ראש. כך פסק הרמ"א [שו"ע סימן תקס]. כנראה שהטעם הוא משום שהגמרא בגיטין דיברה רק על בית משתה כלשון הפסוק "בשיר לא ישתו יין", ולא דיברה על זכר לחורבן.

אבל הרמב"ם [פרק ה, מהלכות תעניות, הלכה יד] כותב **שאסור לשמוע שירים ונגינות בכל מצב** בגלל שנחרב בית-המקדש וצריך למעט בשמחה, **לפי הטעם הזה גם בבית אסור**. וז"ל: "וכן גזרו שלא לנגן בכלי שיר. וכל מיני זמר וכל מיני משמיעי קול של שיר אסור לשמוח בהם ואסור לשומען מפני החורבן ואפילו שירה על היין אסורה...".

סיכום שיטת הרמב"ם:

האיסור לשיר ולנגן הוא אפילו בבית וכל שכן בבית משתה. כיוון שהטעם הוא "זכר לחורבן". וכן לשיר בפה בבית אסור (הרמב"ם בתשובה. טור). אך שירים ותשבחות לה', מותר בבית ואפילו בבית משתה אך לא בכלי נגינה.

מרחן הבית יוסף [סימן תקס], פסק שלצורכי מצווה מותר. ובשו"ע [שם] הביא את הרמב"ם להלכה.

נמצא שישנה מחלוקת בין ספרדים לאשכנזים ביחס לשירים: הספרדים הפוסקים כהשו"ע, צריכים לנהוג כפי שפסק הרמב"ם. ולעומתם האשכנזים שפוסקים כהרמ"א, צריכים לנהוג כפי שפסקו רש"י ותוספות. כולם מסכימים ששירי קודש בפה מותרים בכל מקום. בין בבית ובין בבית משתה.

המאירי [גיטין ז, א] מיקל מכולם ומחלק רק בין שירי הוללות וקלות ראש לבין שירי קודש. משמע מדבריו ששירי קודש (ואולי אפילו שירי חול שאין בהם דברי נבלה) מותרים בשירה וניגון אפילו בבית משתה כל זמן שאין שם הוללות.

ומרן הגר"ע יוסף שליט"א [שו"ת יחוה דעת ח"ו סימן לד], פסק שאפשר להקל כדברי המאירי.

ב. האיסור בימי בין המצרים:

כתבו הפוסקים להחמיר, מכיוון שאלו ימים שבהם מתאבלים על בית המקדש. לכן בוודאי שאסור לשמוע שירים עם כלי נגינה אפילו דרך הרדיו, שכן בימים אלו אסורים כל מיני ענייני שמחה כגון: ברכת שהחיינו, וכן ריקודים ומחולות [אגרות משה קסו, א]. אבל שירה בפה דרך שבח מותרת. וכן שמחת מצווה, מותר אפילו עם כלי נגינה [יחוה דעת, שם].

אבל בשאלת שלמה [חלק ו] פסק להתיר שמיעת שירי קודש עם נגינה גם בימי בין המצרים משום שאין טעם מספיק לאיסור, שהרי שמחה בעבודת ה' היא מצווה וכל מה שאסרו זה שירי חול. לגבי שירי חול - הרמב"ם כתב שאסורים כל השנה. ועוד, שלפי המאירי ורב האי גאון - כיוון שהחילוק הוא בין שירי הוללות לבין שירי קודש משמע שסתם שירי חול שאין בהם הוללות מותרים. וכאן הרי מדובר על שירי קודש, אז כ"ש שמותר.

ד. סיכום:

שירים אסורים		שירי חול		שירי קודש		סוג	שיטות
בית	בית משתה	בית	בית משתה	בית	בית משתה		
אסור	אסור	אסור	אסור	מותר	מותר	בפה	רמב"ם ושו"ע ספרדים
אסור	אסור	אסור	אסור	אסור	אסור	בכינור	
-	-	מותר	אסור	מותר	אסור	בפה	רש"י תוספות והרמ"א אשכנזים
-	-	מותר	אסור	מותר	אסור	בכינור	
אסור	אסור	-	-	מותר ברצינות ואסור בהוללות	מותר ברצינות ואסור בהוללות	בפה	מאירי
אסור	אסור	-	-	מותר ברצינות ואסור בהוללות	מותר ברצינות ואסור בהוללות	בכינור	

תספורת וגילוח בבין המיצרים

אביעד זילברמן

פתיחה:

ידוע האיסור של תספורת לפני תשעה באב. במאמר זה נדון במקורו של האיסור, וכן בחילוקי המנהגים של העדות. עניין נוסף בו נדון הוא האם מותר לנוהגים לא להסתפר החל מיז' בתמוז, להסתפר בערב שבת שלפני ראש חודש אב.

א. מקור האיסור:

נאמר בתורה בפרשת שמיני לאחר מות שני בני אהרון: "וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה אֶל אֱהֲרֹן וְלֵאלֶעָזָר וְלֵאִיתָמָר בְּנֵי אֲשִׁיכֶם אֵל תִּפְרְעוּ וּבְגָדֵיכֶם לֹא תִפְרְמוּ וְלֹא תִמְתּוּ... " [ויקרא י, ו], מפסוק זה נלמד, שמעצם ההדגשה של הקב"ה לאהרון ולבניו שלא לפרוע שיער, כלומר לא לגדל שיער, מדובר אך ורק לאהרון ולבניו, מכיון שהם כוהנים, ואין זה מכובד לעבוד את עבודת הקדש בשער פרוע. אבל לאדם רגיל הנמצא באבל, אין היתר להסתפר, אלא הוא מחוייב לגדל את שערו ולא להתגלח. רש"י על המקום אומר: אל תפרעו - "אל תגדלו שער, מכאן שאבל אסור בתספורת".

אומרת הגמרא [מסכת תענית דף כו עמוד ב]: "שבת שחל תשעה באב להיות בתוכה - אסור מלספר ומלכבס". מהגמרא מובן, שבשבוע שחל בו תשעה באב קיים איסור להסתפר ולהתגלח. הרמב"ן [בספרו תורת האדם] משווה בין איסור תספורת של אבל לבין האיסור בשבוע שחל בו תשעה באב, ומכאן הוא מסיק שכמו שאבל מותר לו להוריד שערות שמפריעות לו באכילה כך מותר גם בשבוע זה לעשות כך.

ב. דעת האשכנזים:

כתב הרמ"א בהגה [שולחן ערוך אורח חיים סימן תקנא סעיף ד]: "ונוהגין להחמיר מתחלת ראש חודש לענין כיבוס, אבל תספורת נוהגים להחמיר מי"ז בתמוז (מנהגים)".

המשנה ברורה [ס"ק לב] מסביר בשם המגן אברהם (מג"א) את דברי הגמרא שלכבוד שבת מותר. הגמרא דיברה הן על כיבוס והן על תספורת, אולם ישנו הבדל מהותי בניהם, כיבוס הוא דבר שעושים אותו כל שבוע, לא עובר שבוע ללא כיבוס, לכן יש להתיר לכבוד שבת אם אין לו בגד אחר, אולם לענין תספורת הרי אדם מסתפר רק אחת לכמה חודשים, אם כן אין שום עניין להתיר לו לפני שבת (סברה זו נכונה לענין תספורת, אולם לענין גילוח אין היא שייכת, שהרי המתגלחים - עושים זאת כמה פעמים בשבוע).

ישנה מחלוקת בהבנת דברי המגן אברהם, האם הוא אסר להסתפר בערב שבת רק לאחר ר"ח אב, או שאסר להסתפר בערב שבת החל מי"ז בתמוז.

הפרי מגדים [אשל אברהם סקי"ד] מסביר, שמה שכתב המג"א להחמיר לכבוד שבת הוא רק לנוהגים להחמיר על עצמם לא להסתפר מר"ח, אולם למנהג שכתב הרמ"א שמחמירים מי"ז בתמוז לא להסתפר, בזה אין להחמיר ולאסור להסתפר בערב שבת. אולם בספר מטה יהודה [דין ד] כתב שלדעת הרמ"א, שהחמיר ואסר להסתפר החל מי"ז בתמוז, האיסור קיים גם בערב שבת.

בספר הלכות ומנהגי בין המצרים לרבי משה מרדכי קארפ [עמוד כה] כתוב כך: "ונראה שיש לסמוך יותר על הפמ"ג (פרי מגדים) בזה שהוא ידע היטב מנהג האשכנזים הנוהגים כרמ"א, משא"כ אצל המטה יהודה... ועכ"פ

קודם לר"ח אב יש מקום גדול לסמוך על דברי הפמ"ג אולם כמדומה שלא נהגו להקל בזה".

שאלתי את אחד מרבני הישיבה מה נוהגים למעשה, והוא ענה שלמרות שלא נוהגים כך, אם יש שעת דחק, כגון שמחה משפחתית, או עניין חשוב אחר, יש להקל להסתפר לפני ר"ח אב. אולם במצב רגיל יש להחמיר כפי המנהג.

מוזיקה בבין המצרים

אביחי דדון

פתיחה:

ימי בין המצרים הם הימים שמי"ז בתמוז עד לאחר תשעה באב, וכיון שבי"ז בתמוז התחילו צרות החורבן, שבין השאר בוטל התמיד ובוטלו הנסכים, לכן נוהגים אבילות מיום זה עד אחר תשעה באב.

שאלה: האם מותר לשמוע בימי הספירה (ספירת העומר) או בימי בין המצרים דרך הרדיו שירי קודש המלואים בכלי נגינה?

איסור שמיעת מוזיקה במשך השנה:

במשנה בסוטה [דף מח] מובא: "משבטלה סנהדרין בטל השיר בבתי משתאות שנאמר בשיר לא ישתו יין".

40 שנה לפני חורבן בית שני גלתה לה הסנהדרין [שבת טו], ומאז התחילו להרגיש שחורבן ביהמ"ק קרב. מתקופה זו אסרו שירה בבית המשתאות. מוסד הסנהדרין היה משליט סדר בעם באותה תקופה ובשל חסרונו חששו שהבחורים בעם יתחילו לשיר בשיריהם דברי נבלה ולכן פסקו הלכה זו.

בתקופת הגמרא שאלו את רב עוקבא בר חמא למה אסורה השירה? הוא ענה בפסוק זה "אל תשמח ישראל אל גיל העמים". אנו מבינים מפסוק זה שאסור לשמוח בכלל, ואז זה מקשה הגמרא על המשנה לעיל, כי מהמשנה אנו מבינים שמותר לשמוח אבל יש בעיה רק בשמחה בבתי משתאות. אלא שרב עוקבא בא לחדש לנו מפסוק זה שאסורה גם השירה (ללא כל מנגינה)

שבהמשך הפסוק של המשנה מוזכר שם תופים וכינור ובגלל זה הביא את המשפט אל תשמח.

הרמב"ם פוסק כמו רב עוקבא שאסור לנגן בכלי נגינה בכלל לא בבית המשתה ולא מחוצה לו, אבל התוספות חולקים על הרמב"ם, וטוענים שרק בבית המשתה יש להחמיר אפילו בין בשירי תשבחות והודאות לקב"ה ובין בשירי חול. אך מחוץ לבית המשתה או לסעודה שיש בה יין - מותר לנגן ולשיר גם דברי חול (בלי קלות ראש), בין בכלי שיר ובין בפה.

הרמב"ם מחלק בין שירה בפה לבין ניגון בכינור, ותוספות מחלקים בין בית המשתה לבית. הרמב"ם והתוספות מסכימים שבבית המשתה אסור לשיר דברי חולין אבל שירי תשבחות והודאות מותר. ומחוץ לבית המשתה שניהם מתירים לשיר בפה דברי חולין וקל וחומר תשבחות והודאות.

להלכה, אנו נוהגים להקל בכל ימות השנה לשמוע מהרדיו וכדו' שירי קודש או שירי חול כשרים, כיון שעל זה לא גזרו רבנן וגם שבני הדורות האחרונים נמצאים רוב ימיהם בעצבות ויש בכך כדי לשמחם מעט מיגונם.

איסור שמיעת מוזיקה ב"בין המצרים":

אולם נראה שכל זה בשאר ימות השנה, אבל בימי בין המצרים שהם מי"ז בתמוז עד תשעה באב שמנהג כל ישראל להתאבל בהם על חורבן בית המקדש הדין חמור יותר. לכן כתב המגן אברהם שאסור לעשות ריקודים ומחולות בימים אלה. לפיכך בודאי שאסור לשמוע בהם שירים עם כלי נגינה, וביותר יש להחמיר בימי בין המצרים כמו שאסרו חז"ל בימים נוראים אלו כמה ענינים של שמחה.

לסיכום:

אפילו שמותר מעיקר הדין לשמוע בכל ימות השנה דרך הרדיו ורשמקול שירי קודש המלוים בכלי נגינה. אבל בימי בין המצרים יש להמנע מלשמעם. ומכל מקום, בשמחת מצוה כגון: ברית מילה, חופה, בר מצוה בזמנה וכו' מותר לשמוע שירי קודש המלווים בכלי נגינה, שכל שהיא שמחת מצוה להקל בדבר.

בשירה בפה כדרך הודאה לה' יתברך בלי כלי נגינה מותרת אף בימים אלו. וכל שכן מותר להשמיע נעימה בתפילה או בשעה שעוסק בתורה ואין להחמיר בזה כלל.

הציפיה לגאולה!

נדב כהן

פתיחה:

אנו נמצאים בימי שלושת השבועות. שלושה שבועות אלו, מלבד היותם זמן אבלות על בית ראשון ושני, הינם גם ימים שמעוררים אותנו לציפייה ולרצון עז (בכיליון עינים) לבנין בית שלישי. כך הוזכר במסכת סנהדרין, שאחת מהשאלות הראשונות שנשאל האדם בעליית נשמתו למעלה (בתקוה שעלה אחר שמילא את ייעודו) "ציפת לישועה(לגאולה)?"

הגמרא [סנהדרין דף צח עמוד א] מציגה בפנינו כיצד רבי יהושע בן לוי ציפה לגאולה ולבוא המשיח, ואלו הם דברי הגמרא: "רבי יהושע בן לוי אשכח לאליהו, דהוי קיימי אפיתחא דמערתא דרבי שמעון בן יוחאי, אמר ליה: אתינא לעלמא דאתי? - אמר ליה: אם ירצה אדון הזה. אמר רבי יהושע בן לוי: שנים ראיתי וקול שלשה שמעתי. - אמר ליה: **אימת אתי משיח?** - אמר ליה: זיל שייליה לדידיה. - והיכא יתיב? - אפיתחא דרומי. - ומאי סימניה? - יתיב ביני עניי סובלי חלאים, וכולן שרו ואסירי בחד זימנא, איהו שרי חד ואסיר חד. אמר: דילמא מבעינא, דלא איעכב. אזל לגביה, אמר ליה: שלום עליך רבי ומורי! - אמר ליה שלום עליך בר ליואי. - אמר ליה: **לאימת אתי מר?** - אמר ליה: **היום**. אתא לגבי אליהו. - אמר ליה: מאי אמר לך? - אמר ליה: שלום עליך בר ליואי. - אמר ליה: אבטחך לך ולאבוך לעלמא דאתי. - אמר ליה: שקורי קא שקר בי, דאמר לי היום אתינא, ולא אתא! - אמר ליה: **הכי אמר לך** [תהלים צה] **'היום אם בקולו תשמעו'**."

בדברים אלו רואים אנו את ציפייתו העצומה של רבי יהושע עד שבא ודרש מאליהו הנביא שיגלה לו מתי יבא משיח. אליהו הנביא בתחילה עונה לו כאשר ירצה האדון (כוונתו למשיח בעצמו, ועל זה נדבר בהמשך המאמר), אבל בעיקר נעסוק במשיח ובתיאורו של אליהו של איך הוא יושב ועם מי.

הסימנים שנותן אליהו הנביא לרבי יהושע מסבירים את מדרגתו של המשיח, ויכולת בוא הגאולה.

"יתיב בין עניי" - קשר זה הדדי הוא; גם המשיח נהנה וגם העניים, הענים נהנים מהמשיח עצמו, שנושא את סבל העולם ואינו מבעט בייסורים שבאים עליו, ולכן גם הם אינם ממלאים פיהם בטרונאי על גורלם הקשה. המשיח עצמו, בעזרה שנותן לעניין הללו, לא מצפה לקבל כבוד או הדר, אלא רצון עמוק לעזור, שנאמר "בתוך עמי אנוכי יושבת", ו"עמו אנכי בצרה". אך גם המשיח עצמו נהנה מצילם של עניים אלו מכיוון שהם מחוסרי גאווה ומלאי ענווה ואהבה הם.

לפי ה"ענף יוסף" עניים אלו הם הצדיקים הסובלים את כאבם של עם ישראל וכאבו של משיח.

אליהו הנביא מתאר הבדל בין המשיח לבין העניים לגבי הסרת התחבושות. בעוד שהם מורידים את כל תחבושותיהם ומחטאים את כל פצעיהם בבת אחת, הרי שהמשיח עצמו מוריד בכל פעם רק תחבושת אחת, וזאת משתי סיבות: האחת, שאינו יכול להתמהמה כי בגאולת ישראל כל שניה היא קריטית. סיבה שניה היא שלא כמו הצדיקים הסובלים אך השמחים לפעמים משיח נמצא כל הזמן בעצבות ולכן כל הזמן עסוק בסידור התחבושות שלא כמו חכמים שמתרפאים מן התחבושות לזמן מה.

כמובן אין לשכוח שהם עדיין חיים כל היום בציפייה לגאולה, כמו שראינו אצל ה"חפץ חיים" שהיה נוהג לקחת אתו את בגדי השבת לכל מסעיו, ונימוקו היה שאם יבא הגואל יהיה מוכן לקבלו תיכף ומיד, ולא יצטרך להמתין אפילו כדי חיפוש בגדי שבת.

בהמשך הגמרא מסופר שהמשיח ענה לו שיבוא "היום" (וכוונתו היתה על הפסוק "היום אם בקולו תשמעו"). וכן גם בתחילת המקור נאמר לרבי יהושע "אם ירצה האדון הזה" - הווה אומר שאנו צריכים לרצות את הקב"ה במעשינו, ואז נוכל ל"עזור" לו לקרב את ביאת משיח צדקנו.

יהי רצון שבתקופה קשה זו יקויים בנו הפסוק "ממעמקים קראתיך ה'", וירצה האדון להושיענו, בבחינת "אחישנה", כמו שנאמר בסנהדרין [דף צח ע"א] "אמר רבי חמא ברבי חנינא: אין בן דוד בא עד שתכלה המלכות הזלה מישראל". ועוד אמר לאחר מכן בשם רבי שמלאי שאמר משום רבי אלעזר ברבי שמעון "אין בדוד בא עד שיכלו כל שוטרים ושופטים מישראל". בתקופה בה אנו נמצאים, יש גם מלכות הזלה וגם שופטי ישראל עסוקים בלזרוע שנאה ולגרש יהודים מביתם.

ויהי רצון שלום שיקויים בנו מאמר הנביא [ישעיהו ח, י] "עֲצוּ עֲצָה וְתִפְּרוּ דְבָרוֹ דָּבָר וְלֹא יָקוּם כִּי עֲמָנוּ אֵל". וכן כתוב [ישעיהו ס, כא]: "וְעַמְּךָ כָּלָם צְדִיקִים בְּעוֹלָם וַיִּרְשׁוּ אֶרֶץ נֶצֶר מִטְעוֹ מִטְעֵי מַעֲשֵׂה יְדֵי לְהִתְפָּאֵר".